

Dostál, Bořivoj

K sídlištní keramice blatnicko-mikulčického horizontu

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. E, Řada archeologicko-klasická. 1993, vol. 42, iss. E38, pp. [59]-90

ISBN 80-210-0918-7

ISSN 0231-7915

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/109063>

Access Date: 18. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

BOŘIVOJ DOSTÁL

K SÍDLIŠTNÍ KERAMICE BLATNICKO-MIKULČICKÉHO HORIZONTU

Při hledání datovacích opor raně středověké slovanské keramiky na Moravě nelze pominout sídlištní objekty, v jejichž výplni se vedle ní našly i ozdoby blatnicko-mikulčického stylu. Tento synkretický umělecko-řemeslný styl se vytvořil v prostředí slovanské nobility severně od středního Dunaje, na dnešní Moravě a Slovensku, na přelomu 8./9. století. Uplatnily se v něm tradice z období avarského kaganátu a vlivy z mocenské sféry karolinské. Výzdobné prvky z obou těchto oblastí byly v domácím slovanském prostředí aplikovány na bronzových, mnohdy pozlacených kováních souvisejících s vojenským opaskem, se závěsným řemením mečů a s ostruhami včetně jejich upínacích souprav. Ozdobná kování tohoto stylu byla vyráběna v časovém horizontu od posledního desetiletí 8. století až do počátku 30tých let 9. století, tedy od zániku avarského kaganátu do doby vzniku Velké Moravy. Později se tyto věci mohly ještě ojediněle dostávat do hrobů, ale běžně už byly vyráběny jen železné tautované napodobeniny, patrně až do počátku vlády Rostislavovy, tj. zhruba do poloviny 9. století (BIALEKOVÁ 1979, 1980). Jsou tedy kování blatnicko-mikulčického stylu významnou datovací oporou, zejména pokud jsou nalézány v sídlištních objektech dílenského rázu, v nichž mohly být přímo vyráběny nebo upevňovány na příslušná řemení. Dva takové objekty byly objeveny v řemeslnickém areálu velkomoravského hradiska Břeclavi-Pohanska. Jde o objekty 1 a 210, z nichž vycházím v této studii. Oba obsahují vedle klasických představitelů ozdob zminěného stylu i značné množství keramiky, včetně celých nádob, takže si lze na jejich základě učinit představu, jaká keramika tento nálezový horizont provázela. Hrobové keramiky vyskytující se v nálezových celcích s ozdobami blatnicko-mikulčického stylu je jen velmi málo (DOSTÁL 1994).

Nálezová zpráva

Objekt 1

byl objeven ve čtvercích B 64/65—72 v roce 1968 (DOSTÁL 1970, 42, tab. 31 : 11, 15, 18) a zasahoval částečně do čtverců B 64/65—73 (obr. 1), kde byl jeho výzkum dokončen v roce 1976 (DOSTÁL-VIGNATIOVÁ-SIK 1978, 62, obr. 36). Tehdy byl označen jeho zbytek za obj. 86, srovnání polních plánů z roku 1976 s kabinetní dokumentací z roku 1968 však ukázalo, že jde o pokračování obj. 1. Číslo 86 bylo později použito pro jiný objekt v řemeslnickém areálu. Objekt 1 byl oválnou jámou, orientovanou delší osou od SZ k JV, o celkové délce 660 cm, šířce 240—260 cm a hloubce 33—45 cm od úrovně žlutavého jílovitopísčitého podloží, které se nacházelo v hloubce asi 50 cm od současného povrchu. Stěny objektu byly zešíkmené, dno v podstatě rovné. Blíže k JV kratší straně byla kruhová zahloubenina o průměru asi 100 cm a hloubce 15 cm. Podél JZ stěny byly zjištěny tři kúlové jamky o průměru asi 25—30 cm, snad pozůstatek přestřešení. Při SZ kratší stěně bylo nad dnem rozhozeno několik kamenů na ploše o průměru asi 60 cm; mezi nimi a v okolí byla tmavší hlína silně promíšená uhlíky, drobnými přepálenými kameny, kousky mazanice, zlomky zvířecích kostí a střepy. Šlo zřejmě o pozůstatky otopného zařízení (obr. 2 : 1). V humusovité hlíně nad objektem, která zřejmě souvisela s jeho výplní, se vedle střepů a zvířecích kostí našlo nákončí (1), dva železné nože (2—3), parohový roubík (4) a brousek (5). Ve vlastním zásypu objektu byl další nůž (6), zvířecí kosti (7), střepy (8) a mazanice (9), jejichž zbytek byl vybrán spolu s železnou skobkou (10) z výplně JV části objektu v roce 1976.

1. Bronzové, na líci silně pozlacené, lité jazykovité nákončí, opatřené otvorem v terminální části a třemi otvory v týlní části. V nich se uchovaly nýty s roztepánnými hlavicemi přidržujícími na rubu lichoběžníkovitý bronzový plíšek. Na lícní straně je na obvodu zvýšený okraj a vnitřní plocha je vyplněna plastickým ornamentem provedeným vrubořezovou technikou. Tvoří ho dva nad sebou umístěné maskovité zvířecí motivy s dvěma plastickými oky; nad horním jsou dva palmetové listy (jakoby uši), mezi nimiž je trojúhelníková vyvýšenina. Mezi spodní a horní maskou jsou po stranách dvě ptačí hlavy s oky a zobany obrácenými nahoru a uprostřed plastický půlený kosočtverec vyplňující zbylý prostor. Po stranách je po dvou esovitých motivech a pod nimi je ještě nevýrazná plastická křivka. Rub je na obvodu a v horní třetině plochý, ve střední části vyklenutý, v podstatě hladký, jen s nepatrnými nerovnostmi kopírujícími nepravidelnosti na stěnách formy. Uprostřed je vyryto zrcadlovitě písmeno Z nebo N. D 43, š 26, v 9¹; inv. č. 79.704; obr. 3 : 5.

2. Železný nůž s rovným hřbetem, slabě esovitě prohnutým ostrím a s oboustranně se zužujícím řapem; hrot odlomen. D 150, max. š 18; inv. č. 80.731; obr. 3 : 2.

3. Plochý železný pásek — snad čepel z nože. D 136, max. š. 19; inv. č. 80.732; obr. 3 : 3.

4. Dutý naštipnutý parohový roubík s poškozenou týlní částí. D 78; inv. č. 80.733; obr. 3 : 7.

¹ Rozměry nálezů v textu i na obrázcích jsou uváděny v milimetrech. Zkratky rozměrů: d — délka, š — šířka, v — výška, zv — zachovaná výška (u nádob), po — průměr okraje, pv — průměr výdutě, pd — průměr dna, o — obsah (v litrech).

5. Hranolovitý kamenný brousek vyhlazený na všech stranách; v důsledku broušení stěny mírně prohnuté. D 162, max. š. 34; inv. č. 80.730; obr. 3 : 6.

6. Železný nůž s odlomeným hrotem a s čepelí plynule přecházející v řap. D 79, max. š. 13; inv. č. 80.729; obr. 3 : 4.

7. Zvířecích kostí bylo celkem 176; mezi určitelnými byly zjištěny kosti z hovězího dobytka (66), prasat domácích (40), ovcí a koz (10), koní (18), kura domácího (1), z divoce žijících zvířat kosti divočáka (1), jelena (1) a srnce(1). Podle určení MVDr. Zdeňka Kratochvíla, DrSc, a doc. MVDr. O. Štěrby, DrSc.

8. Střepů bylo celkem 345; z nich se podařilo rekonstruovat jednu celou nádobu (obr. 2 : 2), 10 horních částí hrnků (obr. 2 : 3—8, 10; 3 : 1, 11, 16, 17); dalších okrajů bylo 36, z nichž je 7 vyobrazeno (obr. 2 : 11; 3 : 8, 10, 12, 14, 15, 18). Střepů ze zdobených výdutí bylo 150, z nezdobených částí výdutí 102, od dna 43. Pouze na jednom dně byla technická důlková značka (obr. 3 : 13). Zajímavé jsou fragmenty miniaturních nádobek (obr. 2 : 9; 3 : 16).

9. Mazanice bylo získáno celkem 18 kusů (hmotnost 1,5 kg); byly tvrdě vypálené, na většine byly otisky prutů, 3 kusy byly jednostranně vyhlazené a 1 kus byl amorfní. Šlo patrně o výmaz proutěné konstrukce stěn.

10. Železná skobka s plochým, jednostranně vyklenutým hřbetem a s krátkým trojúhelníkovitým ramenem; druhé rameno odlomeno. D 47, š. 11, d. ramene 8; inv. č. 147.514; obr. 3 : 19.

Objekt 210

Nacházel se ve čtvercích B 64/65/66—83, v nichž byl zkoumán v roce 1987, a zasahoval částečně do čtverců B 64/65—84, kde byl zachycen jeho jižní okraj a vybrán zbytek zásypu v roce 1989 (obr. 1). V úseku zkoumaném v roce 1989 byla nálezová situace narušena kořáním velkého bleskem spáleného dubu (jeho zbytky byly odstraněny v zimě 1987/88), recentním žlábkem a konečně i poškozením okraje výkopu při strojovém zahrnování dříve zkoumané plochy. Plnohodnotné výsledky poskytl tedy výzkum v roce 1987 (DOSTÁL-VIGNATIOVÁ 1990, 56, obr. 15, 17, 18).

Po odstranění povrchového humusu v síle asi 50 cm se obj. 210 vyrýsoval na žlutavém hlinitém podloží jako větší část čtvercovité tmavé skvrny, orientované rohy k hlavním světovým stranám. SZ a SV strana byly dlouhé kolem 7 metrů, neúplně odkryté JZ a JV strany byly zachyceny v délce 220 a 140 cm. Podél SV strany byly zjištěny ve vzdálenosti do půl metru čtyři dvojice kúlových jamek; další dvě se nacházely něco přes 1 metr od SZ strany. Jamky měly v průměru kolem 25 cm a jejich hloubka kolísala mezi 6—12 cm. Souvisely snad s konstrukcí stěn a zastřešením objektu nebo jeho částí. V severním rohu se jedna z kúlových jamek nacházela ve dně mělké části objektu. Není vyloučeno, že i jáma v západním rohu objektu souvisela se zapouštěním kúľů při stavbě, případně při opakovaných opravách stěn. Svrchní část výplně objektu byla sytě tmavá a silně promíšená drobnými kousky mazanice, které bylo možné pozorovat i v povrchovém humusu čtverců východně a jihovýchodně od obj. 210; šlo zřejmě o zbytky výmazu stěn obj. 210, případně dalších povrchových staveb ležících v jeho blízkosti.

Před exploatací byl zásyp rozdělen dvěma na sebe kolmými kontrolními bloky, aby na nich bylo možné sledovat zvrstvení zásypu (obr. 4 : 1a). Vznikly tak čtyři kvadranty, z nichž větší část předpokládaného jižního kvadrantu ležela na neprozkoumané ploše (v r. 1987). Zvrstvení zásypu

bylo zachyceno i na okraji výkopu (řez D—D' na obr. 4 : 1a). Při vybírání zásypu byly již v hloubce 20—25 cm zachyceny jámy se železnou struskou (p — při SV straně: d 100 cm, š 70—75 cm, hl 40 cm; q — poblíž středu severního kvadrantu, na ploše 60 × 30 cm), které byly do výplně zahloubeny později a lze je synchronizovat s výhňemi nacházejícími se východně a severně od obj. 210 (obj. 211—213). Ve východním kvadrantu, poblíž středu objektu, byla v hloubce 35 cm nakupenina zlomků pražnice (r). Při SV, SZ a JZ okraji byly stěny zešíkmené a dno stupňovitě klesalo ke středu, zahloubení bylo jen mělké (15—20 cm); jen při jižním okraji SV strany a na JV straně stěny objektu poměrně prudce spadaly až do hloubky kolem 1 metru. Ve východním kvadrantu se nacházel asi 4 m dlouhý a 1 m široký pruh drobných kamenů (d asi 10 cm), který klesal po JV stěně a pak se táhl po dně směrem k SZ (obr. 4 : 2a, řez I—I'). Šlo zřejmě o pozůstatek tepelného výrobního zařízení, soudě podle nakupení popela, uhlíků a nálezu, včetně brousek, železných nástrojů a bronzové průvlečky. Po konečném začišťení stěn a dna a dobrání zásypu v roce 1989 se objekt rozpadl na dvě obdélníkovitá zahloubení, a to hlubší východní (7 × 4 m, hl 70—100 cm) a mělčí západní (4,7 × 2,2—3,2 metru, hl 20—70 cm) se stupňovitě upraveným dnem, umožňujícím vstup do hlubší východní části.

Nálezy se koncentrovaly ve východním a severním kvadrantu, přičemž v horní části výplně bylo množství drobných kousků mazanice, střípků a kostí, zatímco při dně a zejména v prostoru kamenného štětu byly větší kusy nádob a další nálezy. Západní kvadrant a též část vybíraná až v roce 1989 obsahovala jen velmi málo střepového a osteologického materiálu.

Z výplně objektu pochází bronzová průvlečka (1), dvě kovadlinky (2,3), kladívko (4), železný hrot (5), 2 zlomky brousek (6—7), chuchvalec železných kroužků z brnění (8), šipka (9), 1 celý a 5 zlomků nožů (10—15), železný kroužek (16), dvě přezky (17, 18), kostěná plotěnka (19), 2 skobky (20—21), železná kování-spona? (22), zlomky obrouček z vědra (23), 6 kostěných hrotů (24—29), zlomek přeslenu (30), hliněné závaží (31). Dále bylo z výplně vyzvednuto asi 0,3 m³ mazanice (32), na 1800 střepů (33), přibližně stejný počet zvířecích kostí (34), 230 kusů železné strusky (35) a skořápky z vajec.

1. Bronzová průvlečka s obdélníkovitým rámečkem spojeným tyčinkou půlkruhového průřezu s jazykovitým ukončením. Horní plocha rámečku je skosená na vnější stranu. Jazykovitá část je na týlní straně hladká; rovný konec u spojovací tyčinky je proražen třemi otvory pro nýty a další otvor je na obloukovitěm konci. Výzdobné pole je zarámováno plastickou lištou vybíhající v týlní části v obdélníkovitou vyvýšeninu, která se opakuje i ve středu výzdobného pole, kde z ní vybíhají jednotlivé úponky. Směrem dolů — k zaoblené terminální části — srdcovitá úponka se zatočenými lalokovitě rozšířenými konci svírajícími ve středu slzovitý list vybíhající směrem nahoru. Do stran směřují mírně esovitě prohnuté listy a odnože s konci svinutými do kroužku. Směrem nahoru vyrůstají dva nazpět prohnuté laločnaté listy a dvě úponky s konci svinutými v očko. D 85, d tyčinky 25, rámeček 32 × 21, jazykovité ukončení 36 × 23; inv. č. 190.302; obr. 5 : 5.

2. Železná naklepávací kovadlinka s hlavicí v podobě čtyřbokého komolého jehlanu se zkosenými hranami a s masivním trnem čtyřbokého průřezu. D 75, d hlavice 36, d trnu 34, plocha hlavice 28 × 28, hmotnost 153 g; obr. 5 : 1.

3. Drobná železná kovadlinka (?) s hlavicí v podobě čtyřbokého hranolu přecházející plynule v masivní čtyřboký řap, zčásti odlomený. D 59, d hlavice 46, plocha hlavice 10×12 , d řapu 13; inv. č. 190.280; obr. 5 : 2.

4. Železné kladívko deltoidního tvaru s oválným nasadním otvorem. Oba konce jsou zaobleny, delší rameno je při pohledu z boku jen mírně zkosené a zúžené. D 116, max. š 36, v 12, otvor 17×21 , hmotnost 113 g; obr. 5 : 3.

5. Masivní železný hraněný hrot. D 106, hlavice 6×8 ; inv. č. 190.278; obr. 5 : 4.

6. Destičkovitý kamenný brousek trojúhelníkovitého průřezu. Oba konce a jeden bok odlomeny. Vykazuje čtyři brusné plochy. D 51, š 39, síla 2—11; inv. č. 190.301; obr. 5 : 14.

7. Přeražený destičkovitý kamenný brousek s žárem popraskaným povrchem. Má čtyři brusné plochy na širších i užších stranách. D 60, š 35, síla 11—15; inv. č. 190.292; obr. 5 : 15.

8. Zkorodovaný chuchvalec železného kroužkového brnění sestávající z 8—9 kroužků navzájem provlečených. Jeden zlomek kroužku odlomen. Kroužky jsou z plochého drátu. P kroužků 14—15, síla 2; inv. č. 190.282; obr. 5 : 22.

9. Železná šipka s rombickým ostřím ve středu zesíleným a se čtyřbokým řapem. D 79, d řapu 38, š ostří 21; inv. č. 190.277; obr. 5 : 21.

10. Železný nůž s rovným, k hrotu zkoseným hřbetem a s obloukovitým poškozeným ostřím; čepel plynule přechází v řap. D 115, max. š 18; inv. č. 190.278; obr. 5 : 6.

11. Čepel železného nože s rovným, k hrotu zkoseným hřbetem a s obloukovitým ostřím. D 83, max. š 15; inv. č. 201.083; obr. 5 : 7.

12.—13. Dva zlomky čepele železného nože. D 46 + 45, max. š 13; inv. č. 190.284 + 190.279; obr. 5 : 8, 9.

14.—15. Hrot a masivní trn železného nože. D 23 + 37; inv. č. 190.281/1 + 190.290/5; obr. 5 : 9.

16. Železný oválný prstenec ze stříškovitě klenuté tyčinky s přesahujícími se konci. P 26×20 , š 12; inv. č. 190.286; obr. 5 : 11.

17. Železná oválná přezka s obdélníkovitou týlní destičkou převrácenou dovnitř rámečku. D 25, š 29; inv. č. 190.291; obr. 5 : 12.

18. Zlomek plochého kruhového rámečku železné přezky s přilnutým trnem kruhového průřezu. P 21, trn 14; inv. č. 190.290/1; obr. 5 : 13.

19. Kostěná obdélníková ploténka jednostranně vyklenutá, s třemi otvory po nýtech. Patrně bočnice hřebene. D 123, š 16; inv. č. 190.299; obr. 5 : 10.

20. Zlomek železné skoby s plochým hřbetem a s jedním hrotitým ramenem (druhé odlomeno). D 62, š 9, síla 4; inv. č. 190.289; obr. 5 : 17.

21. Železná dvouramenná skoba se hřbetem obdélníkovitého průřezu. D 50, d ramena 24; inv. č. 190.288; obr. 5 : 18.

22. Železné kování s oválným stříškovitě profilovaným ramenem (druhé odlomeno) a s vyklenutým středem. Snad zlomek rovnoramenné spony nebo úchytky pro rukojeť skříňky. D 61, š 21; inv. č. 190.285; obr. 5 : 16.

23. Zlomky obrouček z vědérka. Dva kusy jednostranně vyklenuté (d 45 + 55, š 6; inv. č. 190.283; obr. 5 : 20) a tři kusy obdélníkovitého průřezu (d 38 + 29 + 30, š 5—6; inv. č. 190.290; obr. 5 : 19).

24. Sidlo z ploché duté kosti na týlní straně odlomené. D 143; inv. č. 190.294; obr. 5 : 23.

25. Kostěný proplétáček se zachovanou kloubní hlavicí. D 96; inv. č. 190.295; obr. 5 : 24.

26. Kostěný proplétáček s delším hrotem a se zachovanou kloubní hlavicí. D 81; inv. č. 190.293; obr. 5 : 25.

27. Kostěný proplétáček s odlomenou kloubní hlavicí. D 89; inv. č. 190.297; obr. 5 : 26.

28. Kostěný proplétáček s protáhlým hrotem a s odlomenou hlavicí. D 95; inv. č. 190.296; obr. 5 : 27.

29. Kostěný proplétáček s poškozenou hlavicí a s odlomeným hrotem. Jedna strana zbroušena do rovné plochy. D 67; inv. č. 190.298; obr. 5 : 28.

30. Polovina hliněného bochánkovitého přeslenu hnědavé barvy. P 32, v 17; inv. č. 190.300; obr. 5 : 29.

31. Dva zlomky hliněného ovaloidního závaží. V 65, p 95; inv. č. 190.303; obr. 10 : 10.

32. Větší kousky mazanice vybrané ze zásypu o celkovém objemu asi 0,3 m³ a o hmotnosti 65 kg. Přes 60 % zlomků neslo otisky prutů, z čehož asi polovina měla druhou stranu vyhlazenou, asi 30 % bylo jednostranně vyhlazeno a asi 10 % bylo vyhlazeno na obou stranách. Inv. č. 190.274.

33. Celkový počet střepů se pohyboval kolem 1.800 (původní počet byl vyšší, ale řada střepů byla slepena ve větší části nádob), z toho okrajů bylo asi 260 (včetně okrajů na celých nádobách a jejich větších částech, na druhé straně však nebylo důsledně sledováno, zda některé zlomky nepocházejí z jedné nádoby), zdobených částí výdutí kolem 950, nezdobených zlomků z výdutí kolem 430 a fragmentů od dna na 160. Celých a kresebně rekonstruovaných nádob bylo 5 a horních částí 17 (obr. 6—11).

34. Na 1.800 zvířecích kostí, zatím neurčených.

35. Železná struska (230 kusů o hmotnosti 15 kg) pocházelo nejen z vlastní výplně objektu, ale i ze dvou pozdějších výhni (p, q) zapuštěných do jeho výplně.

ROZBOR VÝZNAMNĚJŠÍCH DROBNÝCH NÁLEZŮ

K chronologicky nejcitlivějším nálezům z popisovaných objektů patří bronzová kování. Proto bude jejich rozboru věnována pozornost na prvním místě.

Nákončí z obj. 1 je bronzové, pozlacené, a má charakteristický karolinský tvar: je krátké a široké, má v týlu tři nýty a hladkou obvodovou lištu (obr. 2 : 5). Výzdoba je poloreliefní, provedená nepravým klínovým řezem. Pozoruhodné jsou jeho výzdobné motivy. Na obvodu jsou čtyři esovité voluty, jaké byly na ramenech ostruh s očky z Barleben, Pfahlheimu a Sursee (SCHULZ 1940, 268, Abb. 2; STEIN 1967, Taf. 65 : 17—18; 87 : 2a, b; 95 : 10) a též na bronzových náramcích z Looven (STEIN 1967, Taf. 69 : 12, 13), jejichž výzdoba je srovnávána se stylem Tassilova kalichu a jsou datovány do druhé poloviny 8. století (STEIN 1967, 53). Dalším výzdobným prvkem na nákončí z obj. 1 jsou dvě ptačí hlavy se zobany a plastickým okem, umístěné ve středu nákončí mezi zvířecími maskami. Jsou podobné ptačím hlavám na lunicovitých závěscích z hrobu 48 v Zillingtalu, který je řazen do střední doby avarské II, tedy mezi léta 670—710 (DAIM 1990, 291, Abb. 18 : 5, 6; 19 : 12). Je to však výzdobný prvek, který se vyskytuje zcela běžně na germánských ozdobách z doby stěhování národů i na paprscitých sponách z doby slovanské expanze (WERNER 1950, 150). Nejzajímavější jsou na rozebíraném nákončí dva maskovité útvary v podobě širokých zvířecích hlav s úzkou tlamou a s velkými plastickými oky; z horní masky vyběhají vějířovitě dva palmetovité listy připomínající velké uši a vyvolávající představu lišky(?). Tento motiv lze srovnat se zvířecími hlavami na koncích ramen ostruh s očky z Welbsleben; tam jsou sice hlavy umístěny rovněž nad sebou, ale tlamami k sobě (SCHULZ 1940, Abb. 1). Zvířecí motiv v podobě dvou čtyřnohých afrontovaných šelem se špičatými uchy (rys? vlk?) na karolinském bronzovém kování ze sídliště na ostrově Schouwen, datova-

ném rámcově do 8./9. století a podle gros nálezů stříbrných mincí z doby Karla Velikého a Ludvíka Pobožného do 1. poloviny 9. století (CAPELLE 1978, 18—19, Taf. 18 : 101; 25 : 101). Kování samo datoval A. ROES (1955, 83) do doby kolem roku 800. Nesnadno interpretovatelný zvířecí motiv je na tepané bronzové pozlacené plechové ozdobě 8. století z raně karolinského opevnění Christenbergu u Münchhausenu (GENSEN 1968, 25, Abb. 11). Hlavní výzdobné motivy popisovaného nákončí souvisejí s raně karolinským obdobím a lze tedy jeho vznik datovat nejpozději na sklonek 8. století a uvádět v souvislost s blatnicko-mikulčickým horizontem (BIALEKOVÁ 1979, 100—101; 1980, 32; 1984, 36). V rámci hodnocení uvedeného nákončí nelze pominout ani zrcadlově vyryté písmeno Z nebo N na jeho rubu. Písmeno mělo asi apotropajní význam. Napodobovalo patrně řecké písmeno Z nebo N a mohlo tudíž být zkratkou slova ZOE (život) nebo NIKA (vítězství). Uvedená slova spolu se jménem Krista se vyskytla na křížku s řeckým nápisem ze Sadů u Uherského Hradiště (HOŠEK 1965, 10, 140). Vzhledem k tomu, že inspiračním zdrojem karolinského uměleckého řemesla bylo byzantské umění (PIJOAN 1988, 211, 221; WACHOWSKI 1989, 211, 215), nelze vyloučit, že západní klenotníci se setkávali s řeckými nápisy a napodobovali je ve snaze dodat svým výrobkům magickou symboliku. Bez znalosti řečtiny mohlo snadno dojít ke zkomolení tvaru písmene.

Vzhledem k celkovému tvaru nákončí, technice provedení jeho výzdoby i k výzdobným motivům, které mají výrazné analogie na Západě, soudím, že nákončí je karolinského původu a bylo k nám importováno. Jeho souvislost s obj. 1 není bezpečně prokazatelná, protože bylo nalezeno v humusovité vrstvě nad zahlobenou částí objektu (obr. 2 : 1a), není však zcela vyloučena. Obj. 1 se totiž svým tvarem a rozměry blíží dílenským stavbám z tohoto areálu Pohanska (DOSTÁL 1986, 134—135) a dokonalý brousek nalezený poblíž nákončí (obr. 2 : 1b), který svou velikostí a tvarem nápadně připomíná brousek z hrobu langobardského klenotníka ze 6. století z Poysdorfu (OHLHAVER 1939, Taf. 13 : 1/10) by této funkci též napovídal. Na dílenský ráz obj. 1 ukazuje i to, že vytvářel plynulou řadu s obj. 85 a 82, v němž byla hliněná pec a olověné hřivny (DOSTÁL 1980), od něhož je vzdálen necelých 7 metrů. Zdá se tedy, že pokud by nákončí nepocházelo přímo z obj. 1, souviselo zřejmě se skupinou řemeslnických dílen, k níž obj. 1 patřil. Mohlo tam sloužit jako vzor pro místní produkci, nebo být připevněno na řemen, případně bylo v těchto místech ztraceno.

Bronzová průvlečka z obj. 210 (obr. 5 : 5) je tvarově téměř shodná s nálezy z Blatnice (kde jsou však ukončení obdélníkovitá, zatímco na Pohansku má tvar jazykovitý), kde byly pokládány za součást koňské ohlávky (BENDA 1963, 212). Nálezové okolnosti tohoto předmětu v hrobě 23 v Závadě a studium ikonografického materiálu však vedly k závěru, že šlo o kování používané na řemení sloužícím k zavěšení meče (BIALEKOVÁ 1982, 153; WACHOWSKI 1989, 210). Závažným momentem je, že průvlečka z obj. 210 je již druhým nálezem tohoto typu z Pohanska, který byl evidentně odlit v jedné formě, jak o tom svědčí rostlinný ornament na lící straně. Podle časového pořadí byl první nález průvlečky

učiněn již v roce 1959, a to ve čtverci A 8—58, ve výplni žlábků po mladší palisádě dvorce (DOSTÁL 1969, 202—205; 1975, 225, obr. 28 : 5). Tento exemplář se kromě odlomeného rámečku liší od nálezů z obj. 210 čtyřmi otvory v týlní části, v nichž jsou zasazeny nýty přidržující obdélníkovitý plíšek pod jejich půlkruhovými hlavicemi. Plíšek je kolem otvorů pro nýty prstencovitě zduřelý a místy rýhovaný, takže se zdá, jakoby nýty byly podloženy filigránovými prstenci. Průvlečka byla tedy již používána, protože byla připevněna na řemeni a v důsledku používání došlo k odlomení rámečku. Další rozdíly spočívají v odlišném dodatečném opracování: ve středovém obdélníčku byla vyryta svislá rýha a též přechod mezi tyčinkou a jazykovitým ukončením byl méně vypilován než na kuse z obj. 210, v jehož týlní části byly jen 3 otvory pro nýty. Průvlečka z obj. 210 patrně nebyla prakticky použita a zůstala ležet v objektu nedokončená, přesněji nepřipevněná na řemen.

Průvlečku ze žlábků ve čtverci A 8—58 zhodnotil T. Capelle a konstatoval, že zřetelný, ale nepřiliš masivní reliéf výzdoby nelze z hlediska technického provedení jakož i motivu s jistotou připsat ani karolinské dílně, ani blatnicko-mikulčickému horizontu, a že průvlečka mohla vzniknout jak v karolinském uměleckém okruhu, tak ve slovanské oblasti (CAPELLE 1968, 233). Nález průvlečky v obj. 210 potvrdil správnost druhé eventuality. Obě průvlečky byly zřejmě vyrobeny na Pohansku, snad přímo v obj. 210, který obsahoval další doklady klenotnické výroby — kovadlinky, kladívko, železné rydlo a zlomky brousků (obr. 5 : 1—4, 14, 15). O tom, že objekt sloužil jako dílna k úpravě výzbroje svědčí i nález kroužků z brnění (obr. 5 : 22) a patrně i šipka (obr. 5 : 21).

Pokud jde o rostlinný motiv na obou citovaných průvlečkách z Pohanska, je zřejmě bližší avarskému prostředí v Karpatské kotlině než prostředí karolinskému. Jde o silně stylizovaný motiv stromu života, jaký spatřuje K. Wachowski v poněkud pozměněném kresebném podání na nákonci z hrobu 190/50 ze Starého Města (WACHOWSKI 1989, 215—216, ryc. 4 : a), jehož originál skýtá velmi nejasný ornament (HRUBÝ 1955, tab. 72 : 8; obr. 35 : 14). Průvlečky z Pohanska plně odpovídají synkretickému rázu blatnicko-mikulčického stylu (WACHOWSKI 1989, 215, 216): tvar je karolinský, ornamentika „avarská“ a kromě toho nálezové okolnosti svědčí pro místní výrobu. Přesto se nedomnívám, že by měl být zaváděn nový termín — styl Pohansko, jak to činí K. Wachowski zaváděním pojmu — styl Staré Město — aniž respektuje skutečnost, že jím rozumíme zcela jiný styl v ženském šperku. Není zcela jasné, proč K. Wachowski polemizuje s D. Bialekovou, když nakonec řadí blatnicko-mikulčický horizont stejně jako ona do posledního desetiletí 8. století a do prvních dvou desetiletí 9. století (WACHOWSKI 1989, 217—218). Do tohoto období lze řadit i výrobu obou průvleček z Pohanska. Byl-li exemplář z obj. 210 v něm přímo vyroben, nebo měl-li tam být adjustován na příslušné řemení, pak i ostatní inventář tohoto objektu včetně keramiky, zejména z jeho spodní části, kde se našla i průvlečka, patří do tohoto období.

Kovadlinka z obj. 210 se řadí k tzv. babkám, tj. naklepávacím kovadlinkám čtvercovitého průřezu, vyskytujícím se již v gallořímském,

provinciálněřímském a germánském prostředí doby stěhování národů i doby vikingské (OHLHAVER 1939, 35—41). Svým zřetelně odsazeným trnem se kovadlinka z Pohanska nejvíce blíží vedle gallořímského exempláře z muzea v Saint-Germain (OHLHAVER 1939, Abb. 8 : 28998) kovadlinkám ze středohradištního období (9. stol.) v našem prostředí, a to kusu (d 110) z hradiska v Nitře pod Zoborem (CHROPOVSKÝ 1964, obr. 22), exemplářům z Mikulčic, z nichž jeden (d 68) má zkosené hrany těla a patrně ulomený trn, a druhý (d 79) má zúžený trn a tři žlábký na pracovní dráze (KLANICA 1974, 75, obr. 6 : 1, 2). Obdobná kovadlinka z Pobedima (d 80) se vyznačuje válcovitě zformovanou hlavici (BIALEKOVÁ 1981, obr. 7 vpravo). Zúžený trn má i kovadlinka (d 200) ze souboru kovářských nástrojů pocházejících z kovářny objevené ve věži gótského opevnění 6. století v Sadovci v Bulharsku (VELKOV 1935, 152; OHLHAVER 1939, 125, Abb. 52 : 18; PLEINER 1962, obr. 18 : 18). Náznak zúženého trnu je i na kovadlince (d 105) z hrobu langobardského klenotníka 6. století z Poysdorfu (BENINGER 1934, 108—112; OHLHAVER 1939, 123, Taf. 13 : 1/7) a na kovadlince (d 107) z mohyly s žárovým pohřbem 9. století z Villandu v Norsku (OHLHAVER 1939, 142, Taf. 21 : 1), které se i velikostí blíží nálezů z Pohanska. Kovadlinky plynule přecházející v hrotitý trn se vyskytly v římskoprovinciálním prostředí 3./4. století v Kreimbachu v Bavorsku (d 230; OHLHAVER 1939, 117, Taf. 10 : 789) a ve vikingském prostředí ve Sletten v Norsku (d 110; OHLHAVER 1939, 171, Taf. 36 : 2). Jinak jsou běžné klenotnické kovadlinky v podobě kolmého jehlanu (bez trnu) o výšce 70—100 mm, výjimečně 150 mm; taková byla v hrobě řemeslníka z doby avarské v Záhorské Bystrici (KRASKOVSKÁ 1972, 41, 83, obr. 43 : 3; 63 : 8) a v hrobě langobardského klenotníka z 1. poloviny 6. století v Brně, Kotlářské ulici (BENINGER-FREISING 1933, 45; OHLHAVER 1939, 125, Abb. 51), ve vikingském kovářském depotu uloženém v dřevěné bedně v Mästermyru na Gotlandu (THALIN-BERGMAN 1983, 193—215, Abb. 3 : 11, 12), ve vikingské mohyle z 9. století v Ruggesaeteru v Norsku (OHLHAVER 1939, 161—162, Taf. 37 : 1), v mohyle s pohřbem zbrojře 10. století v Šestovicích na Rusi (RYBAKOV 1948, 229) a v několika dalších hrobech (Peresopnica, Podbolotjevo) a v sídlištních vrstvách hradišť 9.—13. století (Děvič-gora, Kňjazja gora, Rajki) ve východoslovanském prostředí (KOLČIN 1953, 57—58, obr. 16 : 5). Kovadlinka z obj. 210 na Pohansku tedy odpovídá dílenskému klenotnickému prostředí, v němž zřejmě vznikla i popsaná průvlečka.

Zda hranolovitý předmět se zlomkem tenkého trnu (obr. 5 : 2) byl další kovadlinkou či jiným nástrojem, není jasné. Nápadně připomíná zlomek pilníku z doby římské ze Chatelet v Champagni ve Francii (OHLHAVER 1939, Taf. 42 : 6), nejsou však na něm patrné rýhy charakteristické pro pilníky. V každém případě jde o pomůcku související s jemnými řemeslnickými pracemi, nejspíše klenotnickými. Podobně je tomu i se železným hraněným hrotem (obr. 5 : 4), jehož pracovní část je narušena korozí. Podobné nástroje se vyskytují v řemeslnických hrobech, dílnách i skladech (např. Poysdorf — Rakousko, Mezöband — Maďarsko, Skaugset, Sletten — Norsko: OHLHAVER 1939, Taf 13 : 1; 14 : 8;

29; 36 : 2) a jsou uváděny v souborech klenotnických nástrojů na Rusi (KOLČIN 1953, obr. 99 : 7, 8). Mohlo jít o puncovadla, probijáky, rydla apod. Není vyloučeno, že k řemeslnickým pomůckám patřil i masivní kroužek (obr. 5 : 11), blízký podobným kusům z Mästermyru (OHLHAVER 1939, Taf. 17: vpravo uprostřed). K dílenské výbavě patří zlomky dvou hranolovitých brouseků z obj. 210 (obr. 5 : 14, 15) a zmíněný již brousek z obj. 1 (obr. 3 : 6).

Kladívko (obr. 5 : 3) patří k významným řemeslnickým nástrojům z obj. 210. Řadí se do kategorie malých a lehkých kladiv (hmotnost 113 g) používaných spíše v klenotnictví a ve speciálních řemeslech pracujících s kovem (černým i barevným) než ve vlastním kovářství. Dvě klenotnická kladívečka z 11. století z Novgorodu byla sice ještě menší (d 61—70 mm, hmotnost 33—34 g; KOLČIN 1959, 20, obr. 7 : 2, 3); jim se tvarem i hmotností blíží kladívko (33,5 g) ze Starého Města „U Víta“ (GALUŠKA 1989, 431, obr. 13 : 7; 15 : 9). Naproti tomu kladívka z hrobů klenotníků 6. století v Brně a Poysdorfu byla dlouhá 100—150 mm (OHLHAVER 1939, 123—125, Abb. 51; Taf. 13 : 1/5, 6) a odpovídají tudíž kusu z Pohanska. Též kladívka z Mikulčic (d 84 a 100 mm) jsou poněkud větší než novgorodské a staroměstské nálezy. Sada pěti kladiv z kovářského vikingského depotu v Mästermyru má ve všech případech větší rozměry a hmotnost (d 145—240 mm, hmotnost 375—3.350 g; THALIN-BERGMAN 1983, 197, Tab. 2). Kolčín řadí kusy o délce 80—200 mm a váze od 200 do 1100 g mezi ruční kovářská kladiva (KOLČIN 1953, 59, ris. 18 : 4—15), nicméně u lehčích kusů předpokládá jejich použití ve speciálních kovářských odvětvích.

Klenotnická i kovářská kladívka ze západo- a severoevropského germánského a východoevropského slovanského prostředí a do jisté míry i citované nálezy od nás se do popsaného kusu z Pohanska tvarově výrazně odlišují. Zatímco zmiňované cizí exempláře mají při pohledu shora obdélníkovitý tvar (jen v některých případech jsou boky při otvoru vypouklé) a při bočním pohledu je jeden konec plochý (čtvercovitý nebo kulatý, mnohdy se zduřením na obvodu) a druhý ostrý, přičemž střed je zpravidla trojúhelníkovitě vyvýšený, kladívko z obj. 210 na Pohansku je v půdorysu deltoidní, s boky u otvoru vyhrocenými a ke koncům se výrazně zužujícími, v nárysu je téměř obdélníkovité, pouze u otvoru poněkud oboustranně zesílené a ke koncům se nepatrně zužující, přičemž konce jsou tupě zaoblené (obr. 5 : 3). Zčásti je to snad důsledek koroze, spíše však druhem práce, vyžadující nepříliš silné úderu na malých ploškách (hlavice nýtů, hřebíčků, vyklepávání plechů, obrouček k vědérkům, puncování apod.). Malá a lehká kladívka a drobné kovadlinky našly zřejmě uplatnění při výrobě a nýtování kroužků drátěné ochranné zbroje, jejíž zlomek (obr. 5 : 22) se ve výplni obj. 210 našel.

Z chronologického hlediska je důležitý nález listovité až rombické šipky s trnem (obr. 5 : 21). Tyto šipky byly dříve kladeny až na konec 9. a do 10. století a byly dávány do souvislosti s Maďary (HRUBÝ 1955, 181; DOSTÁL 1966, 73). Ukázalo se však, že rombické šipky s trnem se našly i pod destrukcí valu v Pobedimi s ozdobami ovlivněnými karolinským uměním, tedy z 1. poloviny 9. století (BIALEKOVÁ 1965, 531,

535). Vyskytují se i na pohřebištích z doby avarské, např. jako ojedinělý nálezný na pohřebišti v Alattyánu (KOVŘIG 1963, Taf. 44 : 45), v hr. 66 v Holiarech (TOČÍK 1968, 19, tab. 32 : 9), v hr. 46 spolu s trojbrýťými šípkami v Leobersdorfu (DAIM 1987, Taf. 38 : 6/2), v hr. 53 s plechovými kováními zdobenými pletencem z rané a počínající střední doby avarské (kolem roku 650) ze Sommereinu (DAIM-LIPPERT 1984, 226, Taf. 45 : 5) a v hr. 27 s trojbrýťou šípkou, šavlí, hrnkem podunajského typu a s plechovými prolamovanými kováními z počínající pozdní doby avarské (počátek 8. století) v Zelovcích (ČILINSKÁ 1973, 24, 38, Taf. IV : 23). V obj. 210 z Pohanska není tedy výskyt listovité šípky s trnem v rozporu s vedoucím datovacím předmětem z jeho zásypu, tj. s bronzovou průvlečkou.

Stejnou chronologickou pozici asi zaujímá fragment železného předmětu s oválným ramenem a s vyklenutou střední částí (obr. 5 : 16), který by mohl být napodobeninou stříbrných a bronzových rovnoramenných karolinských spon, které tvoří značné procento nálezů z holandského Domburgu (CAPELLE 1976, 10—15, Taf. 2—6) patřících převážně do 8./9. století.

ROZBOR KERAMIKY

Při hodnocení keramiky postupuji v této stati shodně se svou starší prací (DOSTÁL 1975, 126—128, příl. 6), tj. upouštím od popisů a dávám přednost pérovkovým kresbám doplněným číselným kódem, který vyjadřuje ty znaky, které nejsou z kresby patrné. Vysvětlení ke kódu je v textu k obr. 2 a též v citované monografii, kde jsem upozornil i na jeho nedostatky. V mase keramického materiálu si všímám jednotlivých skupin charakterizovaných hlinitým těstem a ostrivem, a jednotlivých typů, které se projevují v rámci skupin specifickým uspořádáním výzdoby, okrajovou profilací, úpravou povrchu a výrobní technologií (DOSTÁL 1975, 159—167). Vycházím z předpokladu, že právě tyto typy jsou výrobkem jednotlivých dílen a mistrů působících v omezeném, kratším časovém úseku; mohlo jít i o určité údobí jejich života, kdy pracovali jedním stylem. Výskyt těchto specifických keramických typů v jednotlivých objektech a úsecích hradiska a v jeho užším i vzdálenějším okolí (daný velikostí odbytí hrnčířských dílen, hospodářskými kontakty, daňovou závislostí apod.) by mohl pomoci k stanovení chronologických souvislostí. Ty by byly opřeny o spoluvýskyt jednotlivých keramických typů v náleзовých celcích s relativně dobře datovatelnými kovovými ozdobami a jinými předměty, k nimž patří i kování blatnicko-mikulčického stylu.

Keramik z obj. 1 má poměrně vyspělý ráz. Jediná cele rekonstruovaná nádoba je typickým představitelem 4. skupiny svým prožlabeným a kalichovitě prohnutým okrajem, žlábkovitým hrdlem, soudkovitým tvarem, tvrdým vypálením a výzdobou sestávající z hřebenových rýh a vlnic (obr. 2 : 2). Dvěma horními částmi je v něm zastoupena 5. keramická skupina: první je zdobena jednoduchými (obr. 3 : 1), druhá

dvěma hřebenovitými vlnicemi (obr. 3 : 17) a obě vykazují výrazné stopy vytáčení. K velkým tvrdě vypáleným zásobnicovitým kusům o průměru okraje mezi 250—270 mm patří čtyři fragmenty hrnců zdobené rýhami (typ 1a; obr. 2 : 8), hřebenovými vlnovkami (obr. 2 : 11; 3 : 8) a jejich kombinací s vodorovnými svazky rýh (obr. 3 : 10). Poslední z uvedených střepů lze slepit se střepem inv. č. 146.940 ze sousedního obj. 85. K velkým nádobám patřil i fragment dna (zachovaný průměr 130 mm) s důlkem uprostřed (obr. 3 : 13).

Raritou jsou drobné nádoby: miska s klenutým dnem a slabě vypouklými stěnami se slabě zřetelnou výzdobou jednoduché nepravidelné vlnice (obr. 2 : 9) a tenkostěnný hrniček s vodorovně vyhnutým okrajem a s výzdobou dvou jednoduchých vlnovek (obr. 3 : 16). Jinou zvláštností je fragment hliněného světlehnědého ucha (obr. 3 : 9), patrně antického původu. Jde o náhodnou intruzi římskoprovinciálního materiálu, který byl v kulturní vrstvě Pohanska ojediněle registrován.

Ostatní zčásti rekonstruovatelné nádoby patří k středním velikostem o průměru okrajů mezi 15—20—22 cm. Vedle již zmíněného hrnce 5. skupiny (obr. 3 : 1) k nim patří fragmenty s nálevkovitě seříznutými okraji a s výzdobou z jednoduchých vlnic (obr. 2 : 6) doplněných v druhém případě hřebenovou vlnovkou (obr. 2 : 3). Jednoduchá vlnovka kombinovaná s jednotlivými rýhami je i na poměrně dokonale tmavošedé nádobě (obr. 2 : 5). Šedý střep s pórovitým povrchem a s jednoduchou povlovnou patří zřejmě k typu 1c (obr. 3 : 12). Vzácné jsou prožlabené okraje s dvěma hlubokými rýhami na vnitřní straně (obr. 3 : 18).

Keramiky z obj. 210 byla velmi početná; množstvím ji lze srovnávat jen s objektem 38 a 177 z řemeslnického areálu Pohanska. Byly mezi ní jak kusy starobylejšího vzhledu, tak fragmenty značně vyspělé. Obojí se koncentrovalo v nejhlubší východní části objektu při dně a tvořily spolu s bronzovou průvlečkou nálezový celek. Pouze drobné střípky v horní části výplně mohly být prokleslé z povrchové humusovité vrstvy a mohly tudíž souviset s mladším velkomoravským osídlením.

Zlomky dvou talířů (obr. 10 : 3, 4) lze sice chápat jako starší intruzi ve výplni objektu, nelze však vyloučit, že jde o doklad toho, že obj. 210 pochází z doby, kdy ještě tento keramický tvar dožíval, tj. z přelomu 8./9. století. Ve výplni velkomoravských objektů na Pohansku se tento tvar nikdy nevyskytl.

Žlutá keramika, složením hlíny a technologií odpovídající keramice antických tvarů (HRUBÝ 1965) je zastoupena střepy z hrncovité misky se ztenčeným okrajem (obr. 6 : 4). Žlutá velkomoravská keramika zná sice i miskovité tvary, jsou však výrazně odlišné od exempláře z obj. 210, který má blíže k žlutým hrnkům z doby avarské (BIALEKOVÁ 1967).

Mezi hrncovitými nádobami je pouze jedna horní část z jemně plavené hlíny, řadící se ke zdejší 5. skupině; je zdobena nízkou hřebenovou vlnicí mezi dvěma vodorovnými rýhami (obr. 10 : 1). Téměř celá nádoba po všech stránkách shodná s vyobrazeným fragmentem z obj. 210 byla zrekonstruována ze střepů v obj. 251 (inv. č. 199.483). Další střípek s klasickou jednoduchou vlnovkou (obr. 10 : 8) pocházel z horní části výplně. Z jemného písčitého těsta blízkého 5. skupině byla i horní část

nádoby zdobená trojicí hřebenových vlnic a spirálou vodorovných rýh, se silně profilovaným okrajem, na jehož vodorovné ploše byla též hřebenová vlnice (obr. 8 : 4). Ostatní hrncovité nádoby má hlinité těsto ostřeno pískem, někdy s příměsí kaménků a slídy, v různém, avšak objektivně těžko postižitelném poměru. Významnou skupinu tvoří mezi hrnci velké zásobnice: jedna byla zrekonstruována lepením (obr. 6 : 1) a druhá kresebně (obr. 11 : 1); mají výšku přes 30 cm a obsah 10,7 a 12—13 litrů. Část střepů z první z nich byla nalezena v obj. 251, vzdáleném asi 18 metrů jihovýchodně od obj. 210. O existenci dalších zásobnicovitých hrnců svědčí okraje o průměru 260—320 mm (obr. 9 : 1—6) a tvrdě vypálený střep s lištou o průměru 360 mm (obr. 11 : 10), k němuž snad patřil i další střep se zdvojenou lištou (obr. 11 : 11). Velká nádoba zdobená plastickými lištami byla i v obj. 235/LŠ (DOSTÁL-VIGNATIOVÁ 1991, obr. 14 : 1) a v obj. 6/JP na Pohansku (VIGNATIOVÁ 1992, 74, tab. 163 : 2). Podrobněji se otázkou středohradištních nádob zdobených lištami zabýval L. GALUŠKA (1989). Na líšeňském hradisku se keramika s lištami objevuje až v poslední třetině 10. a na počátku 11. století (STAŇA 1991, 97, Abb. 3 : 10—12). Rovněž ve Vlastislavi se plastické lišty řadí až k mladohradištnímu stylu, i když jinde je doložen jejich výskyt již v 9. století (VÁŇA 1968, 142). Některé velké hrnce mají hlinité těsto silně promíšené kaménky a jejich povrch je hrbovkovitý (obr. 9 : 1, 2, 4) jako keramika ze sídlištní vrstvy u vodárny v Mikulčicích; tato keramika bývá spojována s předvelkomoravským horizontem (POULÍK 1963, 123—124; 1967, 694; KLANICA 1968, 628—636). Jiný zvonivě vypálený střep ze světlešedé velké nádoby má výrazně profilovaný okraj s dvěma rýhami na vnitřní straně hrdla (obr. 9 : 5). Na okrajových střepech z velké nádoby (po 220) byla hřebenová vlnice na vnitřní straně okraje (obr. 6 : 6) a na kuželovitě seříznuté ploše okraje jiného střepu jsou šikmo řazené hřebenové vpichy (obr. 10 : 7). Naposled se tímto způsobem výzdoby hradištní keramiky zabýval L. GALUŠKA (1987). Dva okrajové střepy z hrnků střední velikosti vykazují dvojici rýh na vnitřní straně hrdla (obr. 10 : 5, 6). Oba se řadí k poměrně hojně zastoupeným nádobám střední velikosti o průměru okraje a výdutě kolem 150 a více mm. Vyskytl se mezi nimi i hrnec blučinského typu (typ 1d; obr. 7 : 7) a fragment dalšího je mezi zásobnicovitými nádobami (obr. 9 : 3). Jedním střepem je zastoupen typ 1b s dvěma jednoduchými vlnicemi pod hrdlem (obr. 10 : 12) a patrně i typ 1e zdobený hustě rytými zadržávanými vlnicemi (obr. 10 : 4). K středním velikostem patří i fragmenty s kalichovitě prohnutými okraji s ostrou hranou na vnitřní straně hrdla blízké 4. skupině (obr. 8 : 1, 2), hrnky se ztenčenými a slabě prožlabenými okraji (obr. 7 : 3, 6), jakož i exempláře se silně profilovaným (obr. 7 : 1) nebo se širokým nahoru vytaženým okrajem (obr. 7 : 4).

Malé hrnky o průměru okraje od 90 do 140 mm jsou zastoupeny dvěma celými kusy s vodorovně a kuželovitě seříznutým okrajem a s dosti primitivní výzdobou z neumělých vlnic a svazků vodorovných rýh (obr. 6 : 2, 3). Mají poměrně starobylý vzhled stejně jako v ruce lepený hrnek se slabě zřetelnou výzdobou stejného druhu (obr. 8 : 6). Malé nádobky mají převážně jednoduchou profilaci: kolmé (obr. 8 : 8), kuželovité (obr.

7 : 5, 8 : 5, 6, 8) nebo nálevkovité seříznutí (obr. 6 : 5; 7 : 4; 8 : 3, 9) spojené někdy s mírným prohnutím seříznuté plošky nebo s vytvořením římsy na spodním či horním okraji seříznutí. Ojedinelé jsou zaoblené okraje spojené v jednom případě s výzdobou hřebenových vpichů (obr. 8 : 7). Výjimečný je ovalený okraj na hrnku z pórovitého materiálu (obr. 7 : 8) vzácně se vyskytující v hradištní keramice (VÁŇA 1968, 138, obr. 84 : IX), ale zcela běžný, přirozeně v jiném materiálu, až na vrcholně středověké keramice (NEKUDA-REICHEROVÁ 1968, 66, obr. 13; NEKUDA 1975, 95—96, obr. 75). Stejně ojedinelý je krátký zesílený okraj s vodorovným a šikmým, slabě prožlabeným seříznutím (obr. 8 : 10). Převažuje výzdoba z hřebenových vlnic a svazků vodorovných rýh různé kombinovaných (na 75 % střepů). Vzácná je výzdoba omezená jen na vodorovné rýhy (obr. 6 : 5; 9 : 6) tvořící někdy obvodovou spirálu. Jednoduché rýhy a vlnovky nanášené buď samostatně nebo v kombinaci (obr. 9 : 3, 4) jsou na 23 % zdobených střepů, zatímco vpichy jsou na necelých 2 % zdobených střepů. Vpichy jsou prováděny vidlicí buď jednosměrně (obr. 8 : 7; 10 : 11) nebo větvičkovitě, někdy na plastických vývalcích (obr. 6 : 7); ojedinelé jsou řady jednotlivých vpichů (obr. 10 : 13).

Mezi střepy se objevilo 8 zlomků den se značkami. Z poloviny jde o technické otisky osy kruhu v podobě důlků (obr. 11 : 2, 7, 9) nebo o plastické stopy po podložce vyrobené ze štípaného dřeva (obr. 11 : 6), druhou polovinu představují plastické značky: kroužek (obr. 11 : 8), křížek (obr. 11 : 4), křížek v kruhu (obr. 11 : 5) a zbytek složitější značky (obr. 11 : 3). Důlkovité značky jsou na hradištní keramice průběžně od starší doby hradištní. Plastické značky se objevují na keramice podunajského typu již v 8. století (TOČÍK 1962, 347—380), takže jejich výskyt na keramice z přelomu 8./9. století, kam patrně patří keramika z obj. 210, je normální.

Jestliže v míšení hlíny, v tvarech a výzdobě nejsou v keramice studovaných objektů příliš velké rozdíly (v obou je zastoupena 5. skupina bez klasické výzdoby jednoduchou vlnovkou, hrnce 4. skupiny, nádoby typu 1a s rýhováním po celém povrchu), je třeba ještě zhodnotit zastoupení jednotlivých typů okrajové profilace, která hraje v typologii keramiky značnou roli. To je spojeno s jistými potížemi, neboť typ okraje nelze vždy bezpečně stanovit: rozdíly mezi válcovitým, kuželovitým a nálevkovitým seříznutím jsou někdy nepatrné, sklon seříznutí se někdy mění i na jedné nádobě, takže je mnohdy těžké rozhodnout, zda jde o ten či onen typ. Seříznutá ploška bývá někdy slabě prohnutá (konkávně nebo konvexně), její okraje mohou být vytaženy v jednostrannou nebo oboustrannou římsu, a pokud jsou tyto doplňkové znaky výrazné, nevíme, zda již vlastně nejde o jiný, progresivnější typ okraje. Často se z okraje jedné nádoby zachovalo více zlomků a při nevelkých rozměrech zlomků a při problematické měřitelnosti zakřivení nelze stanovit, zda skutečně z jedné nádoby pocházejí, či nikoliv a mají-li se do celkového počtu započítávat.

I když počet okrajových střepů v obj. 1 a 210 se značně lišil (47 a 243 kusů), procento zastoupení jednotlivých typů okrajů bylo velmi blízké, zejména pokud se blízké varianty sloučily v jeden celek (obr. 12). Z uve-

deného prehľadu plyne, že zaoblené okraje jsou evidentně retardující a představují jen 2—3 ‰, zatímco vodorovně seříznuté a prožlabené okraje jsou progresivní a činí něco kolem třetiny příslušných nálezů. Válcovité, kuželovité a nálevkovité seříznutí, pravda, někdy již kombinované s vytažením a římsami, tvoří 54—63 ‰, tedy téměř dvě třetiny — a odečteme-li silně profilované a kombinované formy seříznutí — přece jen více jak polovinu okrajů.

ZÁVĚR

Závěrem tedy lze konstatovat, že již v blatnicko-mikulčickém horizontu byla specializovaná hrnčířská činnost na Pohansku značně rozvinutá a již v jejím rámci se začaly vyrábět keramické skupiny a typy, které mají pokračování i v následujícím velkomoravském období, kdy se jejich počet dále rozmnožil. Bude ovšem třeba statisticky vyjádřit zastoupení keramických typů jakož i typů okrajů v jednotlivých keramicky bohatých objektech s rámcově středohradištní keramikou a vyhodnotit rozptyl střepů z jednotlivých nádob v různých objektech. Takto by mohly být zjištěny skupiny objektů chronologicky současných a bylo by možné se pokusit o stanovení vývojových tendencí v keramice 9. a počínajícího 10. století v areálu Pohanska.

LITERATURA

- BENDA, K. 1963: Karolinská složka blatnického nálezu, S1A 11/1, 199—222.
- BENINGER, E. - FREISING, H. 1933: Die germanischen Bodenfunde in Mähren, Reichenberg.
- BENINGER, E. 1934: Die Germanenzeit in Niederösterreich von Marbod bis zu den Babenbergern, Wien.
- BIALEKOVÁ, D. 1965: Výskum slovanského hradiska v Pobedime roku 1964, AR 17, 530—538.
- BIALEKOVÁ, D. 1967: Žltá keramika obdobia avarskej ríše v Karpatskej kotline, S1A 15 1, 5—76.
- BIALEKOVÁ, D. 1979: Zur Datierungsfrage archäologischer Quellen aus der ersten Hälfte des 9. Jh. bei den Slawen nördlich der Donau. In: Rappports du IIIe CIAS, T. 1, Bratislava, 93—103.
- BIALEKOVÁ, D. 1980: Odras franských vplyvov v kultúre Slovanov. (K otázke datovania blatnicko-mikulčického horizontu). In: IV. medzinárodný kongres slovenskej archeológie — Sofia 15.—22. septembra 1980. Nitra, 28—35.
- BIALEKOVÁ, D. 1981: Dávne slovanské kováčstvo, Bratislava.
- BIALEKOVÁ, D. 1982: Slovanské pohrebisko v Závade, S1A 30/1, 123—164.
- BIALEKOVÁ, D. 1984: Der Anteil anderer Ethnika an der Kulturbildung der mährischen Slawen in der Zeit der Staatsbildung. In: Interaktionen der mitteleuropäischen Slawen und anderen Ethnika im 6.—10. Jahrhundert, Nitra, 33—38.
- CAPELLE, T. 1968: Karolingischer Schmuck in der Tschechoslowakei, S1A 16/1, 229—244.

- CAPELLE, T. 1976: Die frühgeschichtlichen Metallfunde von Domburg auf Walcheren, 1—2. In: ROB. Nederlandse Oudheden 5.
- CAPELLE, T. 1978: Die karolingischen Funde von Schouwen, 1—2. In: ROB. Nederlandse Oudheden 7.
- ČILINSKÁ, Z. 1973: Frühmittelalterliches Gräberfeld von Želovce, Bratislava.
- DAIM, F. - LIPPERT, A. 1984: Das awarische Gräberfeld von Sommerein am Leitlhagebirge, NÖ, Wien.
- DAIM, F. 1990: Der awarische Greif und die byzantinische Antike. In: Typen der Ethnogenese unter besonderer Berücksichtigung der Bayern, II (hrsg.: H. Friesinger - F. Daim), Wien, 273—303.
- DOSTÁL, B. 1966: Slovanská pohřebiště ze střední doby hradištní na Moravě, Praha.
- DOSTÁL, B. 1969: Opevnění velmožského dvorce na Pohansku u Břeclavi, SPFFBU E 14, 181—218, tab. XVII—XXVI.
- DOSTÁL, B. 1970: Břeclav-Pohansko v roce 1968, PV AÚB 1968, 40—43, tab. 25—31.
- DOSTÁL, B. 1975: Břeclav-Pohansko IV. Velkomoravský velmožský dvorec. Brno.
- DOSTÁL, B. 1980: Olověné hřivny z Pohanska, SPFFBU E 25, 143—159, tab. IX—XIV.
- DOSTÁL, B. 1986: Velké zahloubené stavby z Břeclavi-Pohanska, SPFFBU E 31, 97—137, tab. VII—XIV.
- DOSTÁL, B. 1994: Keramika z hrobů u kostela v Břeclavi-Pohansku, Jižní Morava (v tisku).
- DOSTÁL, B. - VIGNATIOVÁ, J. 1990: Břeclav-Pohansko 1987 (okr. Břeclav), PV AÚB 1987, 55—58, obr. 15—19.
- DOSTÁL, B. - VIGNATIOVÁ, J. 1991: Břeclav-Pohansko 1988 (okr. Břeclav), PV AÚB 1988, 46—48, obr. 12—15.
- DOSTÁL, B. - VIGNATIOVÁ, J. - ŠIK, A. 1978: Břeclav-Pohansko 1976 (okr. Břeclav), PV AÚB 1976, 62—66, obr. 36—41.
- GALUŠKA, L. 1987: K výzdobě vnitřních stran okrajů slovanských nádob, ČMM 72, 75—87.
- GALUŠKA, L. 1989: Plastická lišta na středohradištní keramice ze Starého Města, ČMM 74, 121—135.
- GALUŠKA, L. 1989a: Výrobní areál velkomoravských klenotníků ze Starého Města-Uherského Hradiště, PA 80/2, 405—454.
- GENSEN, R. 1968: Der Christenberg bei Münchhausen und seine Bedeutung. In: Hessisches Jahrbuch für Landesgeschichte 18, 14—26, 11 Abb. Marburg/Lahn.
- HOŠEK, R. 1965: První řecký nápis na Moravě. In: Almanach Velká Morava, Brno, 140.
- HRUBÝ, V. 1955: Staré Město. Velkomoravské pohřebiště „Na valách“. Praha.
- HRUBÝ, V. 1965: Keramika antických tvarů u době velkomoravské, ČMM 50, 37—62.
- CHROPOVSKÝ, B. 1964: The Situation of Nitra in the Light of Archaeological Finds, Historica 8.
- KLANICA, Z. 1968: Zur Frage der Anfänge des Burgwalls „Valy“ bei Mikulčice, AR 20, 626—644.
- KLANICA, Z. 1974: Práce klenotníků na slovanských hradištích. StAÚ Brno II/6. Praha.
- KOLČIN, B. A. 1953: Čornaja metallurgija i metalloobrabotka v Drevnej Rusi. (Domongolskij period). MIA SSSR No. 32. Moskva.
- KOLČIN, B. A. 1959: Železobratyvujučeje remeslo Novgoroda Velikogo. (Produkcija, tehnologija). In: Trudy Novgorodskoj archeologičeskoj ekspedicii II. MIA SSSR No. 65, Moskva 7—120.
- KOVRIG, I. 1963: Das awarenzeitliche Gräberfeld von Alattyán, Budapest.
- KRASKOVSKÁ, L. 1972: Slovansko-avarské pohrebisko pri Záhorskej Bystrici, Martin.
- NEKUDA, V. - REICHERTOVÁ, K. 1968: Středověká keramika v Čechách a na Moravě, Brno.
- NEKUDA, V. 1975: Pfaffenschlag. Zaniklá středověká ves u Slavonic, Brno.
- OHLHAVER, H. 1939: Der germanische Schmied und sein Werkzeug, Leipzig.
- PIJOAN, J. 1978: Dějiny umění 3, Praha.
- FLEINER, R. 1962: Staré evropské kovářství, Praha.

- POULÍK, J. 1963: Dvě velkomoravské rotundy v Mikulčicích, Praha.
- POULÍK, J. 1967: Postavení Mikulčíc ve vývoji západoslovanských hradišť, AR 19, 692—698.
- ROES, A. 1955: Les trouvailles de Domburg (Zélande) II, Berichten van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek 6, 79—85.
- RYBAKOV, B. A. 1948: Remeslo dřevněj Rusi, Moskva.
- SCHULZ, W. 1940: Zeugnisse karolingischer Metallkunst in Mitteldeutschland, Manus — Zeitschrift für deutsche Vorgeschichte 32, 266—275.
- STAŇA, Č. 1991: Einige Bemerkungen zum Fortleben großmährischen Burgwälle im 10. Jahrhundert. In: Zalai Múzeum 3, 95—98, Abb. 1—3.
- STEIN, F. 1967: Adelsgräber des achten Jahrhunderts in Deutschland, Berlin.
- THALIN-BERGMAN, L. 1983: Der wikingerzeitliche Werkzeugkasten vom Mästermyr auf Gotland. In: Das Handwerk in vor- und frühgeschichtlicher Zeit, Teil II, Göttingen 193—215.
- TOČÍK, A. 1962: Keramika so značkami na dne zo slovansko-avarských pohrebísk na juhozápadnom Slovensku, PA 53/2, 347—380.
- TOČÍK, A. 1968: Slawisch-awarisches Gräberfeld in Holiare, Bratislava.
- VÁŇA, Z. 1968: Vlastislav, PA 59/1, 5—192.
- WACHOWSKI, K. 1989: Problematyka blatnicka — próba systematyki pojęć, Przeglad Archeologiczny 36, 209—220.
- WELKOV, V. 1935: Eine Gotenfestung bei Sadowetz, Germania 19, 152.
- WERNER, J. 1950: Slawische Bügelfibeln des 7. Jahrhunderts. In: Reinecke-Festschrift, Mainz, 150—172, Taf. 27—43.

ZUR SIEDLUNGSKERAMIK DES BLATNICA-MIKULČICE-HORIZONTES

Im Milieu der slawischen Nobilität nördlich der mittleren Donau, im heutigen Mähren und der Slowakei, entstand an der Wende des 8./9. Jh. ein synkretischer kunsthandwerklicher Stil, der als Blatnica-Mikulčice-Stil bezeichnet wurde. In ihm kamen die künstlerischen Traditionen aus der Zeit des awarischen Khaganats und die Einflüsse aus der karolingischen Machtosphäre zur Geltung. Die Ziergegenstände, die mit Militärgürtel, mit Schwertriemengarnitur und mit Sporen (einschließlich der Bindebeschläge) zusammenhängen, wurden in diesem Stil in einem Zeithorizont vom letzten Jahrzehnt des 8. Jh. an bis in das 2./3. Jahrzehnt des 9. Jh. hergestellt, also vom Untergang des awarischen Khaganats bis zur Entstehung des großmährischen Staates. Später können diese Sachen noch in die Gräber gekommen sein, es wird aber vorausgesetzt, daß die Zeit ihrer Erzeugung und üblicher Benutzung das dritte Jahrzehnt des 9. Jh. nicht überschritten hatte. Nur die eisernen tauschiereten Nachahmungen dürfte man bis zur Mitte des 9. Jh. erzeugt haben. Darum können die Funde bronzener gegossener Beschläge dieses Stils in den Siedlungsobjekten, besonders werkstädtlichen Charakters, zu einer bedeutenden Stütze der Keramikdatierung werden.

Die Zierstücke des Blatnica-Mikulčice-Horizontes wurden in den Siedlungsverbänden auch in Břeclav-Pohansko gefunden, und zwar im Objekt 1 und 210 des Werkgeländes, das sich im nordöstlichen Teil des Burgwalles befand (Abb. 1). Im Objekt 1 (Abb. 2: 1) handelte es sich um eine breite karolingische Riemenzunge mit drei Nieten (Abb. 3: 5). Sie ist aus vergoldeter Bronze. Das Füllornament ist im tiefen Keilschnitt gegossen und besteht aus Volutenmotiven am Rande, aus zwei Raubvögelköpfen und zwei Tierkopfmasken (die obere mit breiten palmettenartigen Ohren, was einen Fuchskopf vermuten läßt), was Analogien im Ornament der Sporen aus Barleben, Welbsleben, Sursee und in der Verzierung der Armbänder aus Looven hat, und die in die zweite Hälfte des 8. Jh. datiert sind. Die Riemen-

zunge gelangte vielleicht in unsere Länder mit dem westlichen Importstrom, der die fränkische Kolonisation im mittleren Donauroam begleitet hatte. Der Zusammenhang der Riemenzunge mit der Füllung des Objekts 1 ist nicht sicher beweisbar (sie befand sich in der Humusschicht über dem Umriß dieses Objektes im Liegenden), er ist aber sehr wahrscheinlich. Das Obj. 1 war nämlich der Form und der Ausmaße nach ein werkstättenliches Objekt, welches mit anderen naheliegenden Werkstätten (besonders mit dem Obj. 82 mit Spuren der Buntmetallgießerei) zusammenhing. Die Riemenzunge diente entweder als Muster für die hiesige Produktion, oder sie sollte da zum Riemen befestigt werden, eventuell sie wurde hier verloren.

Als eine Werkstatt diente eindeutig das Obj. 210 (Abb. 4), aus dessen Füllung eine bronzene Riemenschlaufe mit Dorn, der mit einem breiten zungenförmigen Ende versehen und mit einem Pflanzenornament (Motiv des Lebensbaumes) verziert ist (Abb. 5 : 5). Für lokalen Ursprung, vielleicht gerade im Obj. 210, sprechen sowohl weitere Funde aus seiner Füllung, welche die Produktion von Ziergegenständen, Reitzubehör und Ausrüstungsbestandteilen bezeugen (es sind außer des Eisenschlackes ein Dengelamboß, ein Hammer, ein Stech- oder Punzeisen, Wetzsteine, Fragmente eines Ringpanzers, eine dornartige Pfeilspitze — Abb. 5), als auch die Tatsache, daß sich in Pohansko schon früher eine Schlaufe desselben Typs fand, die in der gleichen Form abgegossen war. Die Keramik aus dem Obj. 210 ist durch diese Schlaufe verlässlich datiert.

Beide behandelten Objekte enthielten eine beträchtliche Menge von Keramik. Im Obj. 1 gab es 345 Scherben, davon 47 Randscherben; es wurden ein ganzes Gefäß und 10 Oberteile rekonstruiert (Abb. 2, 3). Aus dem Obj. 210 wurden mehr als 1800 Keramikfragmente entdeckt, inklusive 260 Randscherben; es wurden 5 vollständige Töpfe und 17 Oberteile rekonstruiert (Abb. 6—11). Die Keramikbeschreibungen habe ich durch analytische Zeichnungen und durch einen numerischen Kode ersetzt; die Erklärung des Kodes ist im Text bei Abb. 2 angeführt. Auf den Zeichnungen der Gefäße sind weiter die Hauptausmaße und Inventarnummern angegeben. Den Erkenntnissen nach, die ich bei der Analyse der Keramik aus dem Areal des Fürstenhofes in Pohansko erworben hatte, teile ich die hiesige Keramik in Gruppen, vorwiegend aufgrund der Tonmischung (Magerung mit fein- oder grobkörnigem Sand, Benutzung feingeschlammten Tons, gelben oder Graphittons, poröse Masse), vereinzelt auch Oberflächebehandlung (engobierte oder poröse Oberfläche, usw.), der Machart und Brennung gemäß, sowie der Mundsaum- und Randformierung nach. Im Rahmen einzelner Gruppen (besonders der ersten Gruppe, die durch sandigen Ton gekennzeichnet wird, sind weitere Typen der Randprofilierung und Verzierung nach zu unterscheiden, die mit kleinen Buchstaben bezeichnet sind (z. B. 1a, 1b, 1c, etc.); zwischen ihnen haben auch früher und anderswo unterschiedene Typen ihren Platz (Blučiner-, March- und Unterwisternitzer Typus).

Mit dem Blatnica-Mikulčice-Horizont kann man sicher die Keramikfunde vom unteren Teil der Ausfüllung des Obj. 210 in Zusammenhang bringen. Es gab unter ihnen zwei Tellerfragmente (Abb. 10 : 3, 4), die für die frühslawische Epoche typisch und später in primitiver Form unbekannt sind. Der Topf aus gelbem Ton (Abb. 6 : 4) erinnert durch seine gedrungene Form eher an die gelbe awarenzeitliche Keramik als an die großmährische Keramik antiker Formen. Einige kleinere eiförmige Töpfe mit einfacher Randprofilierung sind durch beträchtlich primitive Ornamentierung gekennzeichnet (Abb. 6 : 2, 3; 7 : 5; 8 : 6, 7). Es fehlen aber auch die Fragmente mit kelchartiger Mündung mit gerilltem Rand und mit ausgekehltm Hals nicht (Abb. 7 : 2; 8 : 1, 2), die der 4. Keramikgruppe nahestehen, und der Blučiner-Typus mit reich profiliertem Rand (Typus 1d; Abb. 7 : 7), dessen Wurzeln vielleicht schon im 8. Jh. zu suchen sind. Eine bedeutende Gruppe bilden die großen Vorratsgefäße (Inhalt 10—12 und mehrere Liter), entweder voll rekonstruierte (Abb. 6 : 1; 11 : 1), oder durch Ränder mit großen Durchmesser repräsentierte (Abb. 9). Einige von ihnen sind der Tonmischung, oberflächlichen Bearbeitung, der Verzierungsart und der Randedetails nach der sog. vorgroßmährischen Keramik aus Mikulčice ähnlich, deren chronologische Lage noch zu überprüfen ist. Es kamen auch die Gefäße der 5. Gruppe aus fein geschlammtem Ton zum Vorschein, jedoch nicht mit der klassischen Verzierung (einfache Wellenlinie oder ein Linienband), sondern mit

Kammstrichwellen oder Kammstrichlinien (Abb. 8 : 4; 10 : 1); nur eine kleine Scherbe trägt ein klassisches Ornament (Abb. 10 : 8); sie könnte allerdings aus dem oberen Teil der Schüttung stammen. Je mit einer Scherbe sind Typus 1a (Abb. 6 : 5) und 1b (Abb. 10 : 12) vertreten. Es erschienen auch Fragmente mit Ornamentierung an der Innenseite des Mundaumes (Abb. 6 : 6; 8 : 4; 10 : 7) und Fragmente großer Gefäße mit plastischen Leisten (Abb. 11 : 10, 11). Acht Bodenfragmente trugen Marken: eine Hälfte von ihnen waren nur technische Achsenabdrücke der Töpferscheibe, die anderen waren plastisch (Abb. 11 : 2—9). In der Ornamentierung sind nur vereinzelt die Einstiche vertreten, sowohl mit Kamm als auch mit der Ahle durchgeführt (Abb. 6 : 7; 8 : 3, 7; 10 : 11, 13); die Kammstrichwellen und Kammstrichlinien überwiegen, einfache Wellen und Linien (Spiralen) sind in Minderheit (Abb. 6 : 1; 8 : 3; 9 : 1, 3, 4; 10 : 9, 12).

Die Keramik aus Obj. 1 ist analog. Unter ihr findet man sowohl die entwickelte 4. Gruppe (Abb. 2 : 2) und die 5. Gruppe mit nichtklassischer Ornamentierung (Abb. 3 : 1, 17), als auch die Ränder großer Gefäße (Abb. 2 : 8, 11; 3 : 8, 10) von denen einer zum Typus 1a (Abb. 2 : 8) angehört. Vereinzelt ist die Scherbe vom Typus 1c (Abb. 3 : 12). Als Seltenheit zeigen sich Miniaturgefäße (Abb. 2 : 9; 3 : 16). Es kam nur ein einziges technisches Bodenzeichen vor — eine Bodendelle (Abb. 3 : 13).

Während in der Vertretung einiger Keramikgruppen und Typen zwischen beiden Objekten gewisse Unterschiede sind, wobei das Obj. 210 mehr älterer Merkmale aufweist, ist das prozentuelle Auftreten einzelner Randprofiltypen sehr einheitlich (Abb. 12): die abgerundeten, evident retardierenden Ränder stellen nur 2—3% dar, während die progressiven waagrecht abgeschnittenen und gerillten Ränder ungefähr ein Drittel der Funde darstellen, macht sich die walzen-, kegel- und trichterförmige Randprofilierung, die einen geläufigen Usus in der mittelburgwallzeitlichen Epoche bildet, fast in 2/3 der Ränder geltend.

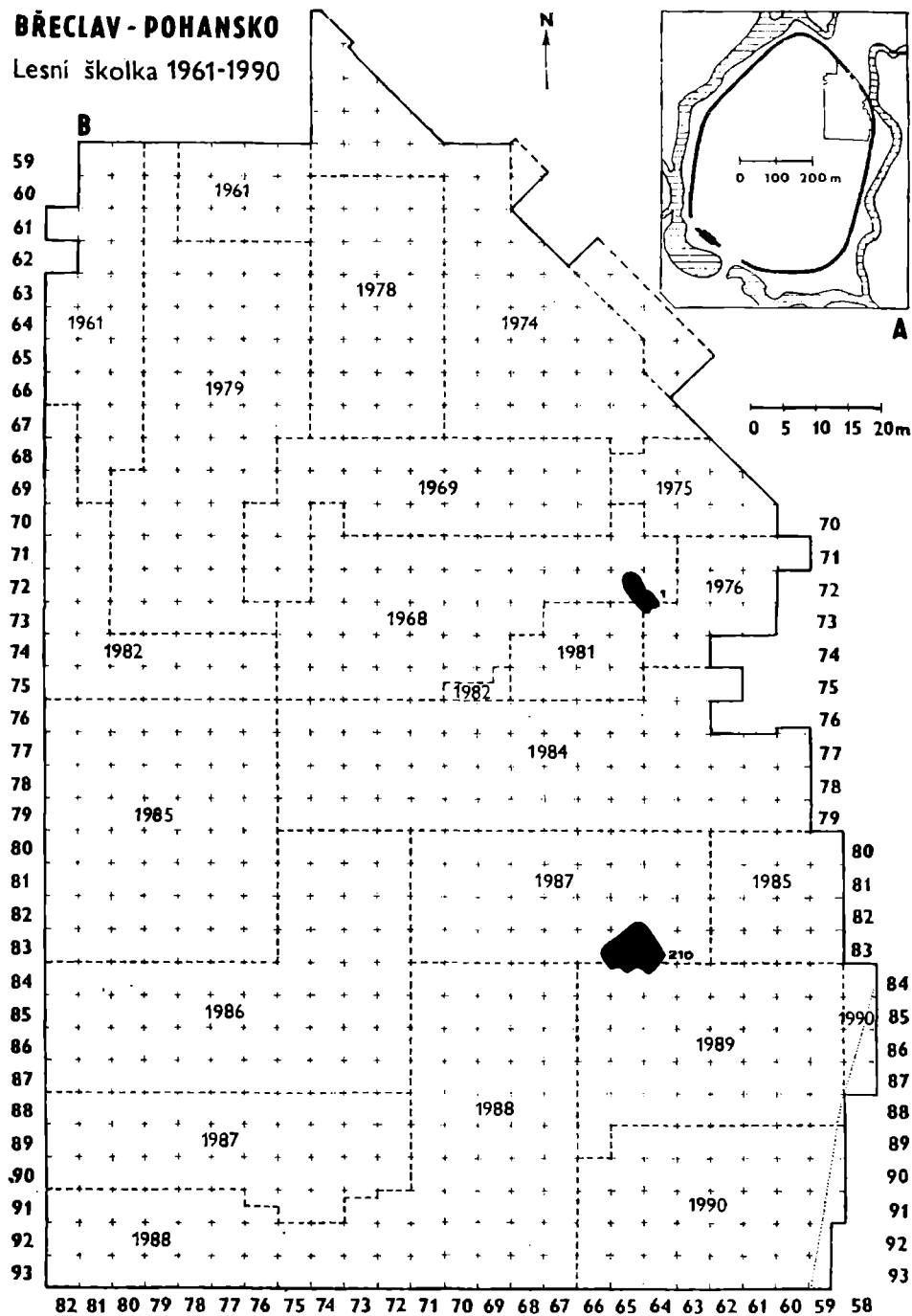
Man kann also sagen, das schon während des Blatnica-Mikulčice-Horizontes die spezialisierte Töpfertätigkeit in Pohansko beträchtlich entfaltet war, und schon mit der Produktion der keramischen Gruppen und Typen begann, die ihre Fortsetzung in der folgenden großmährischen Zeit haben, als sich ihre Anzahl weiter vermehrte.

Erklärung der Ausmaßeabkürzungen im Text und auf den Abbildungen: d — Länge, š — Breite, v — Höhe, zv — erhaltene Höhe (bei den Gefäßen), po — Raddiameter, pv — Schulterdiameter, pd — Bodendiameter, o — Inhalt. Längenmaße sind in Millimetern, Hohlmäße in Litern angeführt.

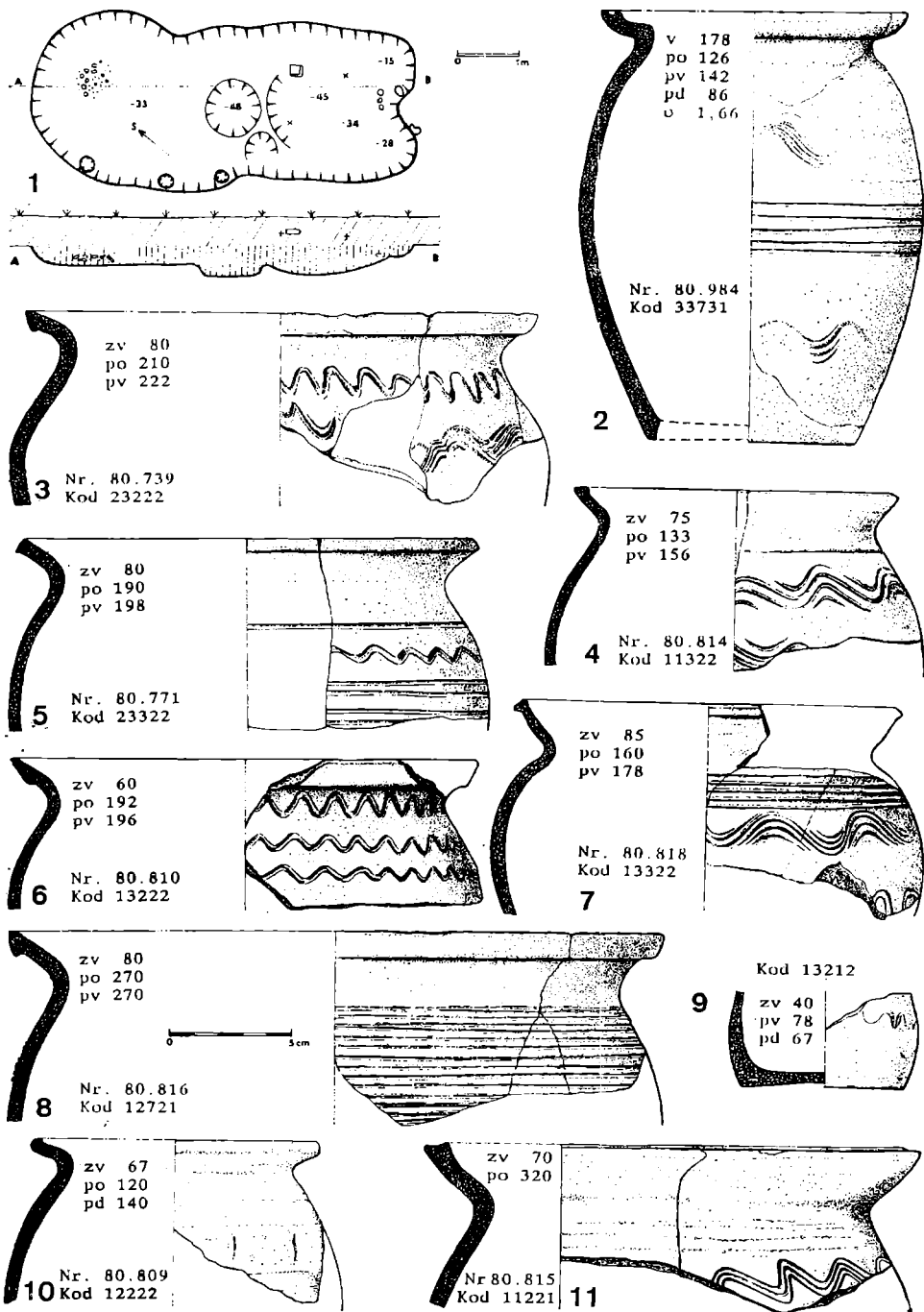
Erklärung des numerischen Kodes der Keramikbeschreibung. Der Kode besteht aus 5 arabischen Ziffern; sie charakterisieren 5 Eigenschaften, die nicht aus der Abbildung hervorgehen, in folgender Reihe: I. Tonmischung: 1. mit Sand, 2. mit Sand und Glimmer, 3. mit Sand und Steinchen, 4. mit Sand, Steinchen und Glimmer, 5. fein geschlämmt mit mikroskopischen Sandkörnchen, 6. fein geschlämmt, ohne Magerungszusätze, 7. poröses Material, 8. mit Graphit. II. Oberflächenbearbeitung: 1. roh, 2. körnig, 3. glatt. III. Farbe: 1. braun, 2. graubraun, 3. dunkelgrau bis schwarz, 4. hellgrau (stahlgrau), 5. rot, 6. gelb (orangengelb), 7. hellbraun. IV. Herstellungstechnik: 1. handgemacht (aus Wülsten), 2. im Oberteil auf einer Handtöpferscheibe nachgedreht, 3. auf einer Handtöpferscheibe ganz nachgedreht, 4. auf schnell rotierender Fußtöpferscheibe voll gedreht. V. Brennung: 1. sehr hart, 2. gut, 3. schlecht.

BŘECLAV - POHANSKO

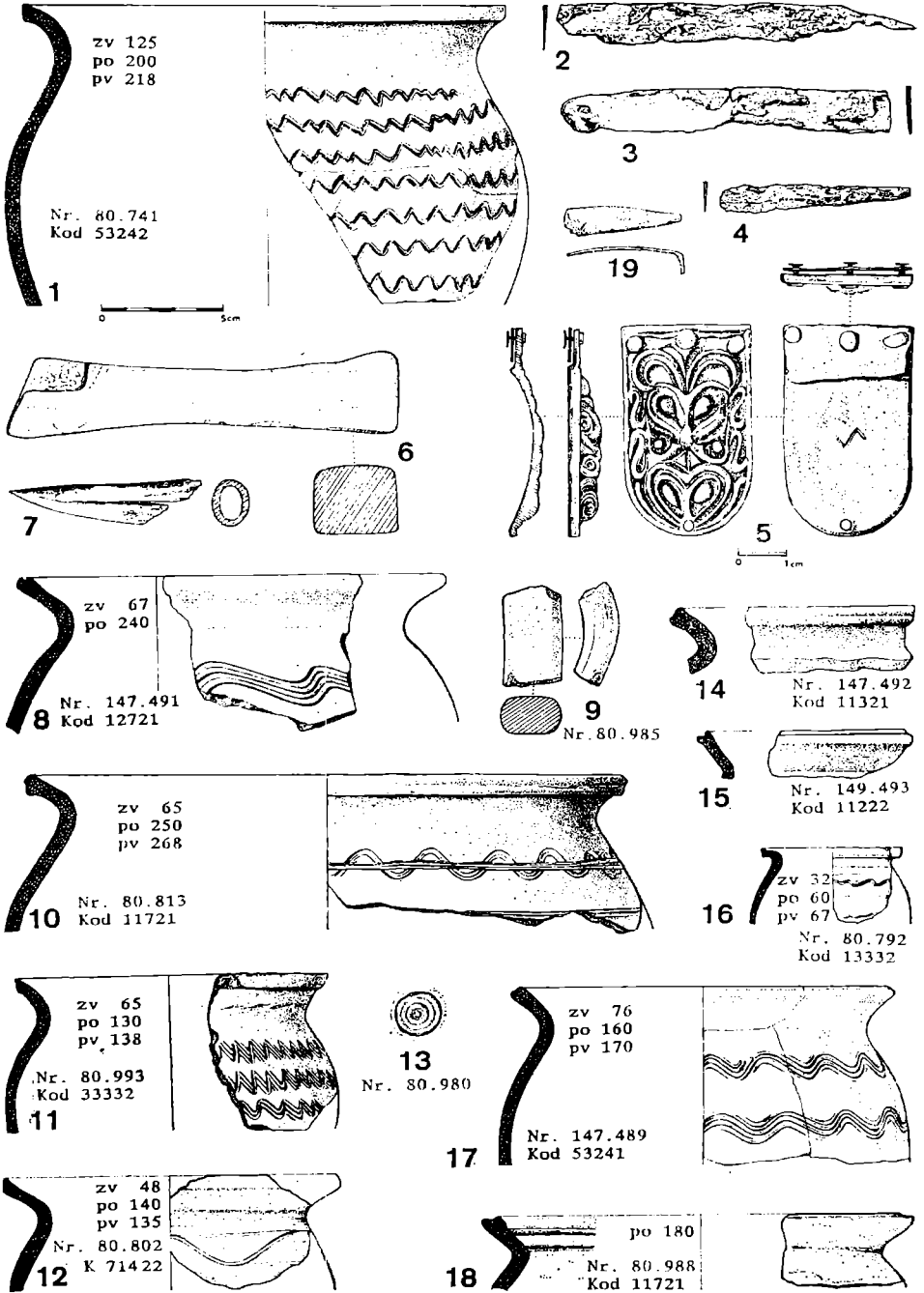
Lesní školka 1961-1990

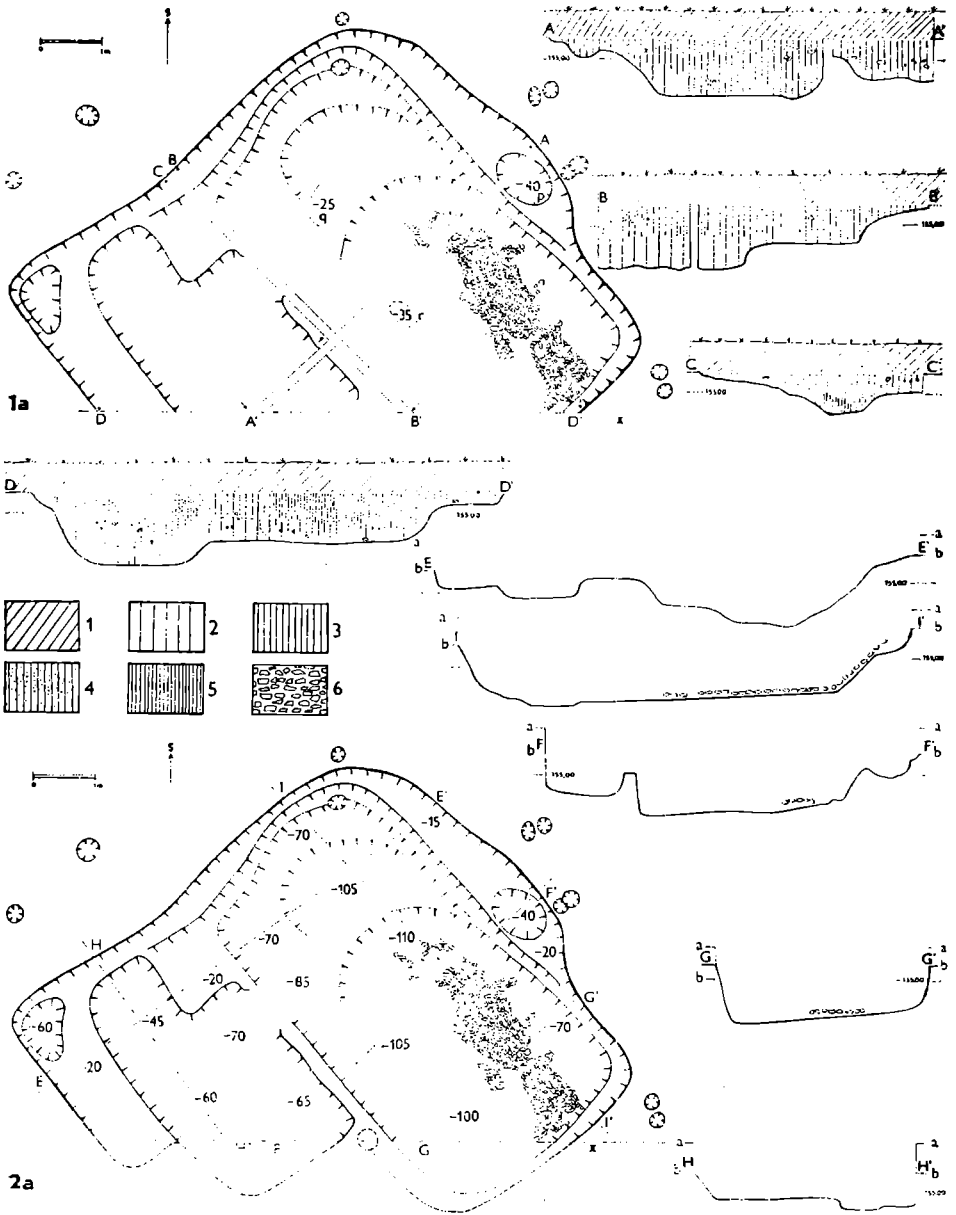
Obr. 1.

Obr. 2.

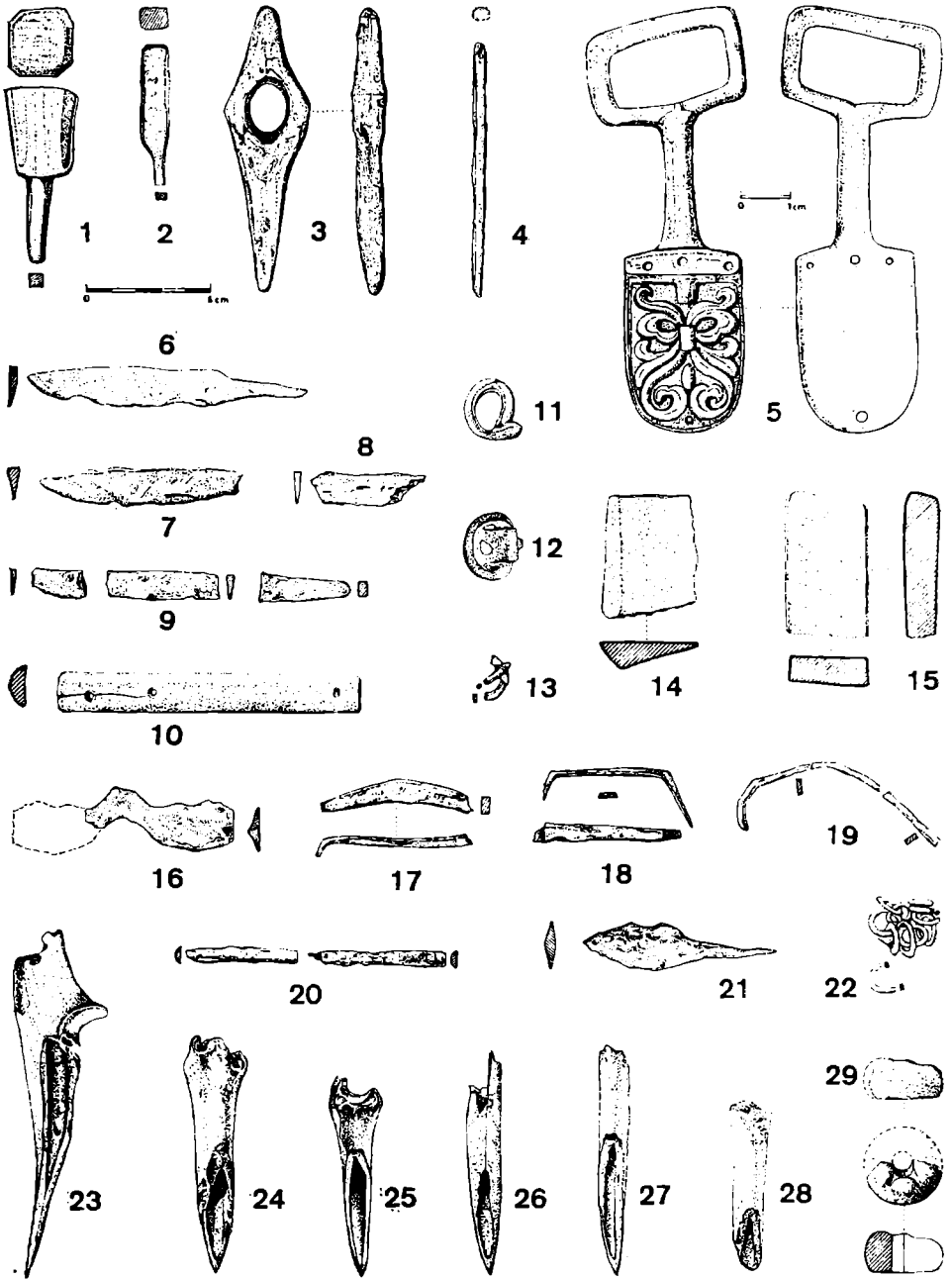

Obr. 3.

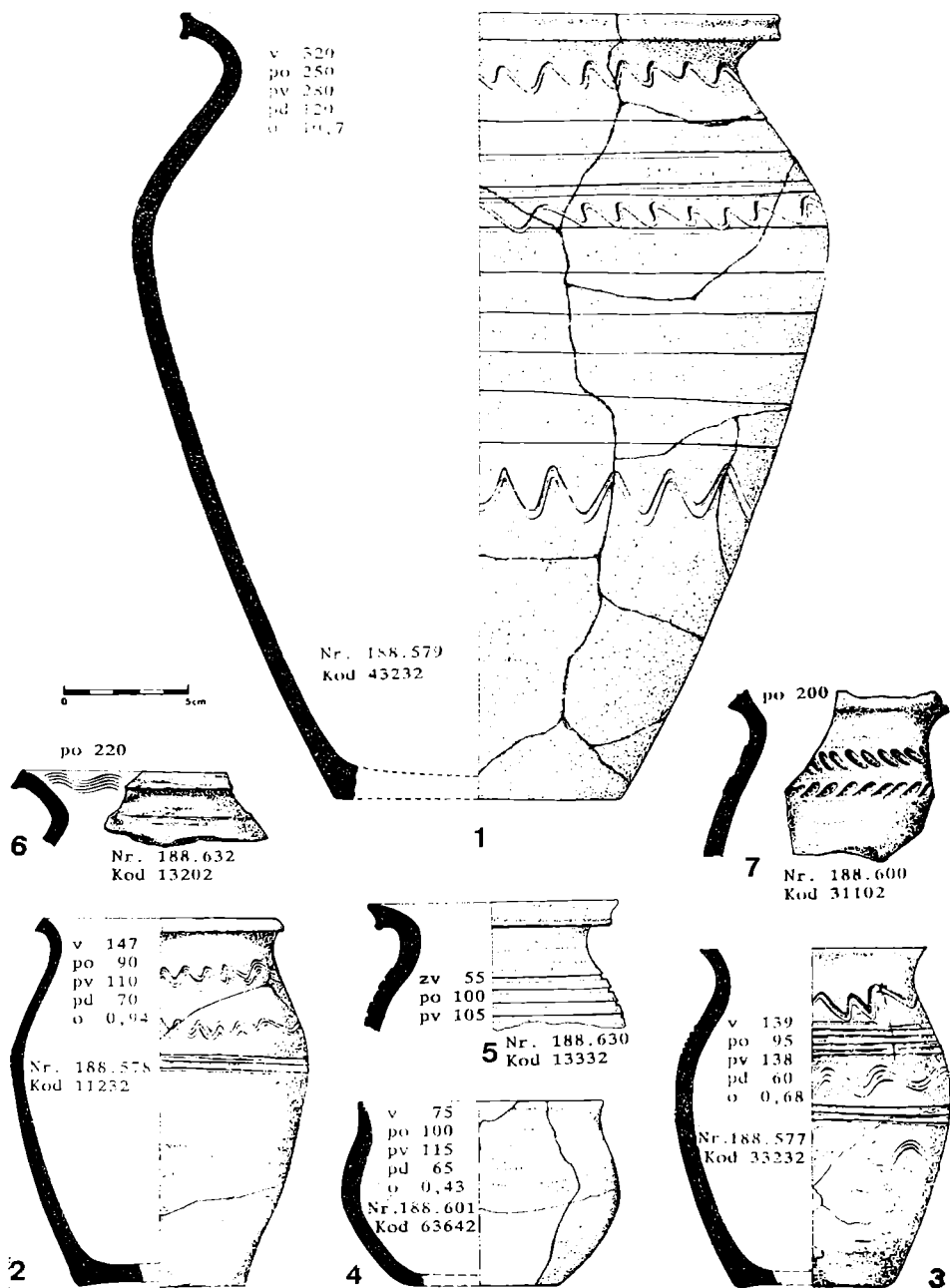

Obr. 4.

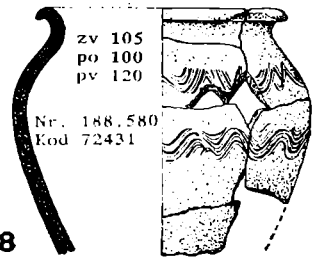
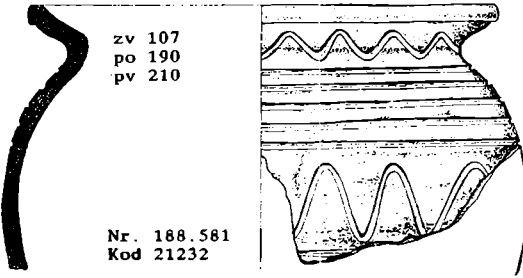
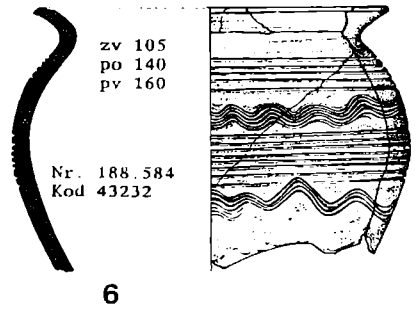
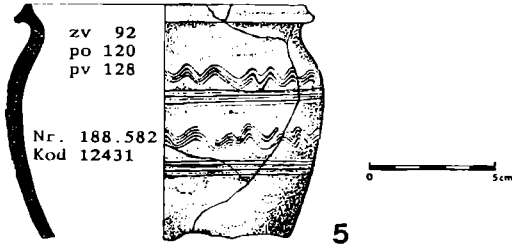
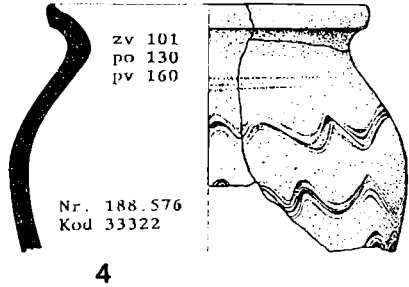
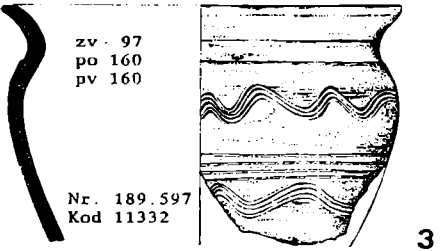
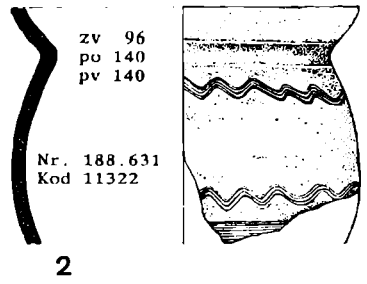
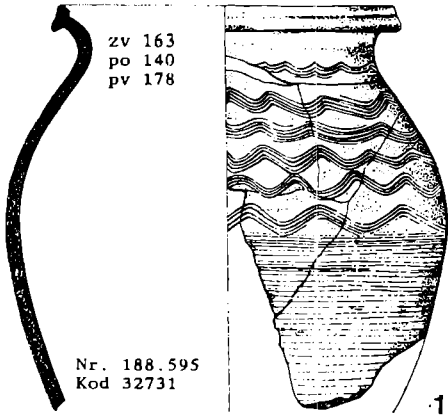

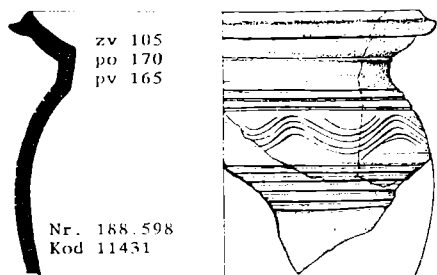
Obr. 5.

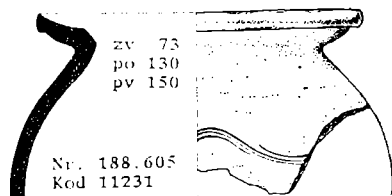
Obr. 6.

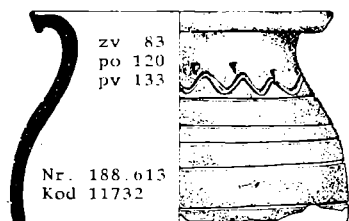
Obr. 7.

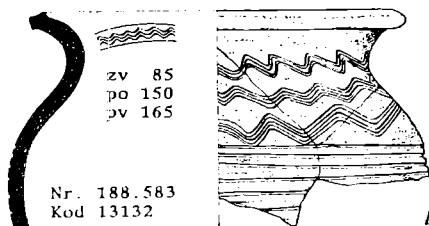
1

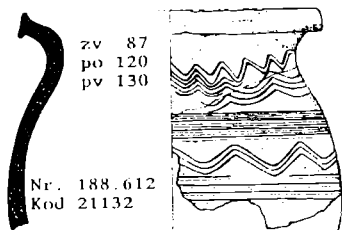
2

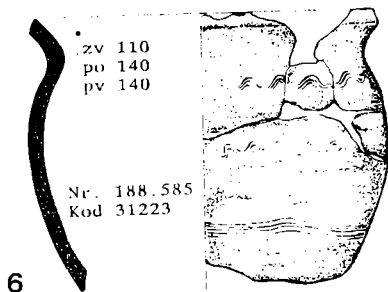
3

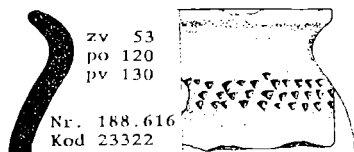
4

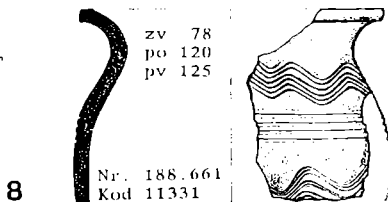
5

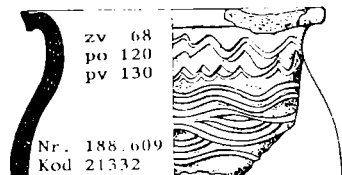
6

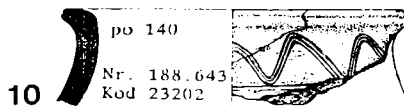
7

8

9

10

Obr. 8.

zv 66
po 320

Nr. 188.614
Kod 32401

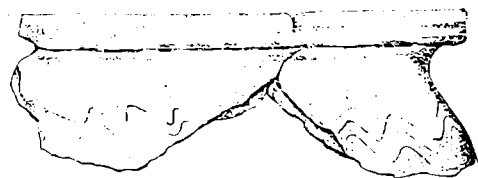
1

zv 59
po 320

Nr. 188.608
Kod 32421

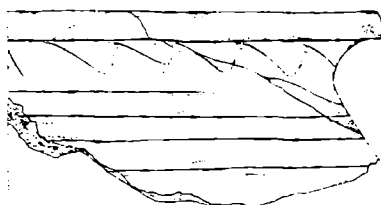
2

zv 78
po 260

Nr. 188.629
Kod 21122

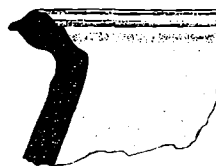
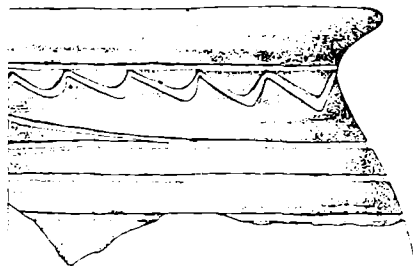
3

zv 90
po 260
pv 285

Nr. 188.586
Kod 41222

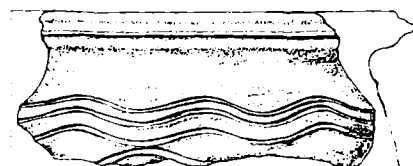
4

zv 55
po 280

Nr. 188.628
Kod 11401

5

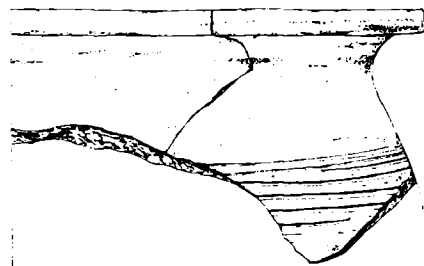

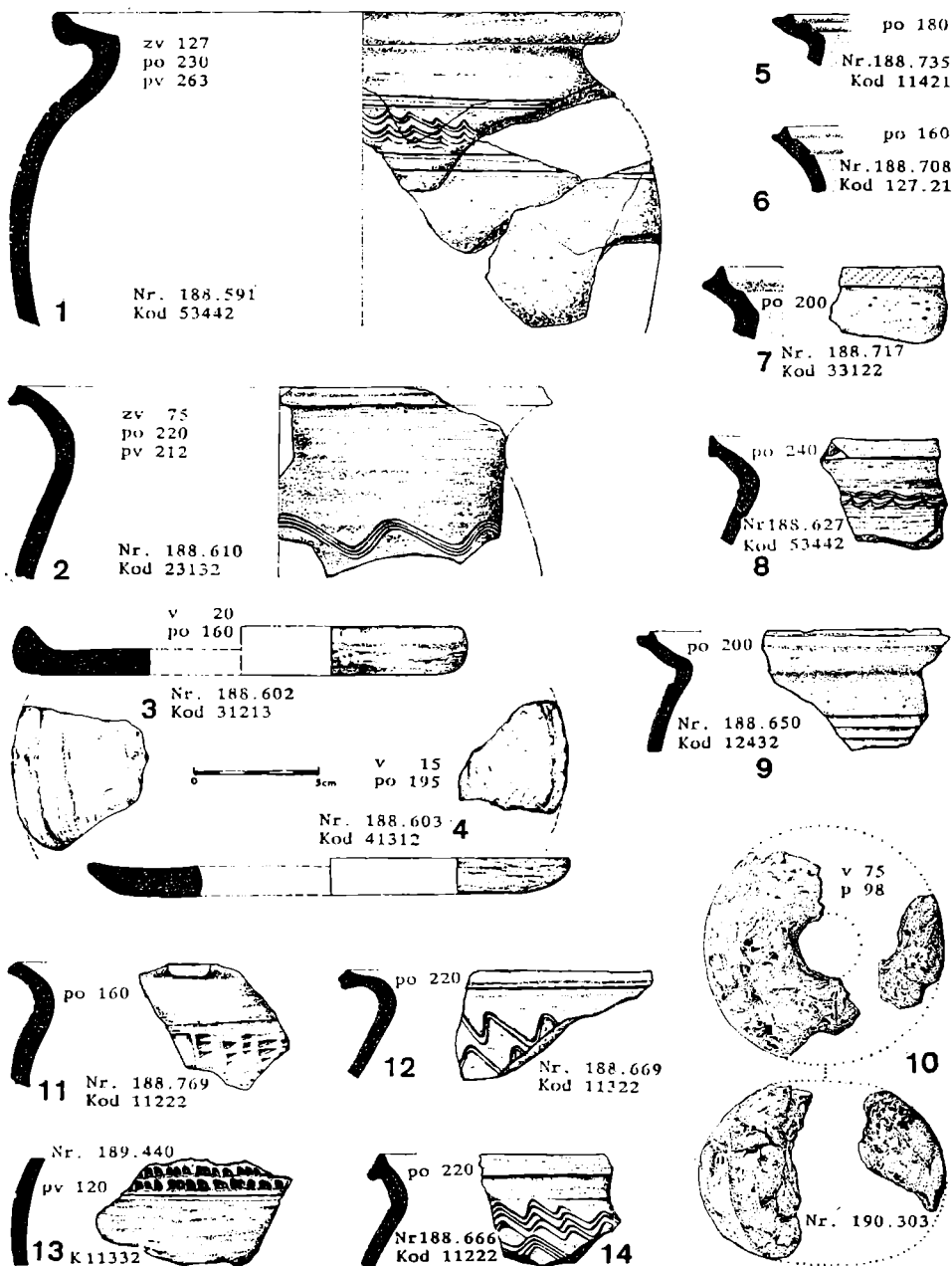
zv 90
po 290
pv 295

Nr. 188.606
Kod 33222

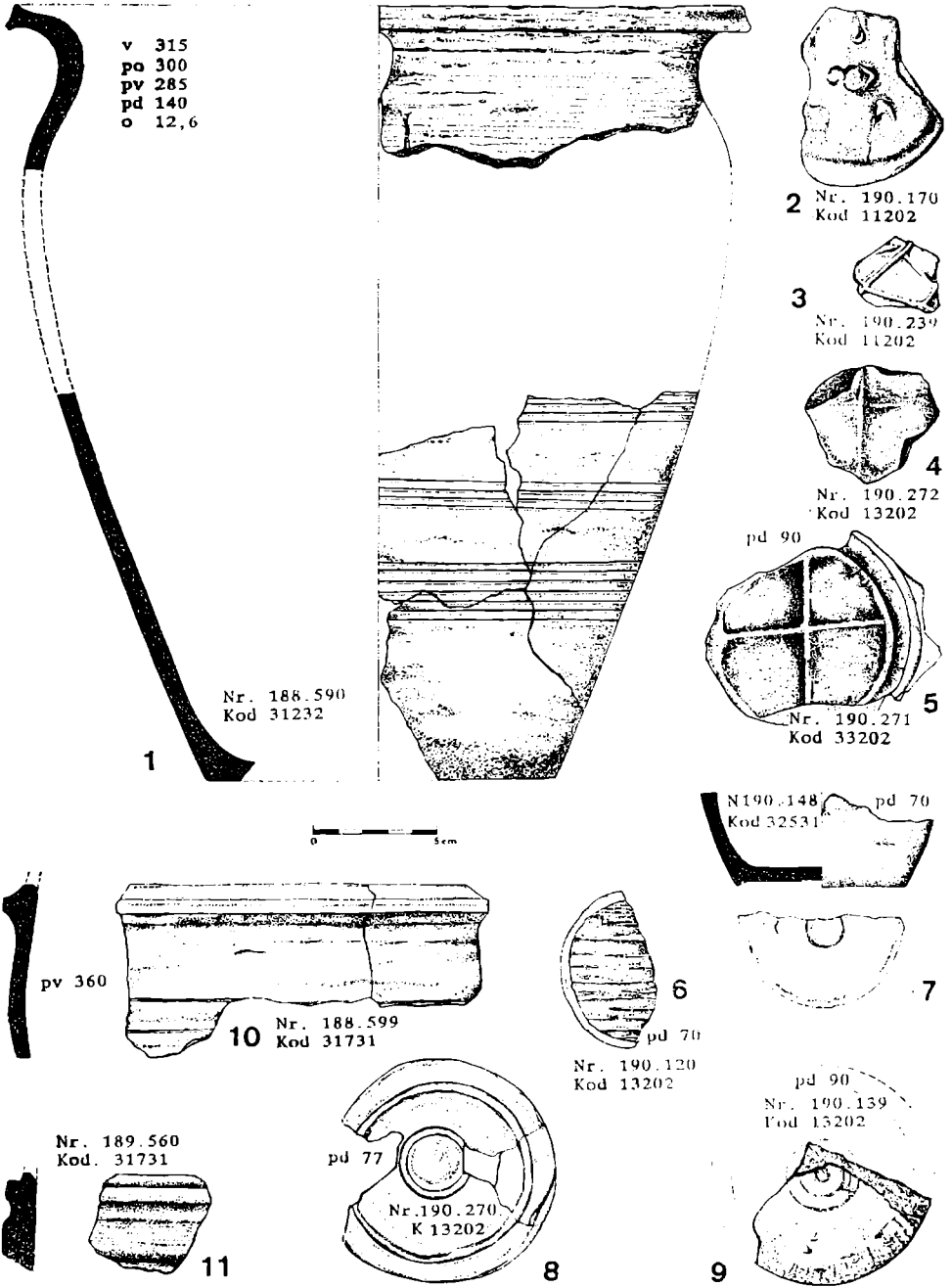

6

Obr. 10.

Obr. 11.

Objekt	kusů / %									Celkem	
		1	5	-	4	16	-	4	5		12
1	kusů	1	5	-	4	16	-	4	5	12	47
	%	2	11	-	8	35	-	8	11	25	100
210	kusů	8	32	6	11	69	25	4	26	52	233
	%	3	14	3	5	29	11	2	11	22	100

Obr. 12.

Obr. 1. Břeclav-Pohansko. A: Poloha řemeslnického areálu (v lesní školce) v rámci hradiska Pohanska. B: Plochy zkoumané v jednotlivých letech (vymezeny čárkovaně) a poloha obj. 1 a 210 (černě). Vpravo dole tečkovaně vnitřní okraj valu.

Obr. 2. Břeclav-Pohansko. Řemeslnický areál. Obj. 1. 1: půdorys a řez objektem (a — místo nálezu nákončí; b — místo nálezu dalších drobných předmětů). 2—11: výraznější keramické nálezy. Nr. označuje inventární číslo.

Vysvětlivky k číselnému kódu.

Kód charakterizuje arabskými číslicemi znaky, které nejsou patrné z kresby v tomto pořadí: I. Složení hliněného těsta: 1. s pískem, 2. s pískem a slídou, 3. s pískem a kamenky, 4. s pískem, kamenky a slídou, 5. jemně plavené s mikroskopickým pískem, 6. jemně plavené bez ostřiva, 7. pórovitý materiál, 8. s tuhou. II. Úprava povrchu: 1. jemně drsný, 2. krupičkovitý, 3. hladký. III. Barva: 1. hnědá, 2. hnědošedá, 3. tmavošedá až černá, 4. světlešedá, 5. červená, 6. žlutá (oranžová), 7. světlehnědá. IV. Výrobní technika: 1. ve volné ruce (lepená z válečků), 2. obtáčená v horní části, 3. obtáčená v celé výšce, 4. vytáčená na nožním kruhu. V. Vypálení: 1. velmi tvrdé (zvonivé), 2. dobré, 3. špatně.

Obr. 3. Břeclav-Pohansko. Řemeslnický areál. Obj. 1. Bronzové pozlacené nákončí — pohledy na líc, rub, s boční a týlní strany a podélný řez (5), železné nože (2—4) a skobka (19), kamenný brousek (6), zlomek parohového roubíku (7), fragment keramického ucha (9), kruhová značka ze dna nádoby (13) a výraznější keramické zlomky (8, 10—12, 14—18).

Obr. 4. Břeclav-Pohansko. Řemeslnický areál. Půdorys obj. 210 s rozvalenou kamenou pecí, s kontrolními bloky a s vyobrazením jejich profilů (A—A' až D—D') z roku 1987 (1a). Konečný tvar půdorysu obj. 210 z výzkumu 1987 s označením hloubek, s řezy jeho dnem a stěnami (E—E' až I—I'); obrys zkoumaný v roce 1989 naznačen čárkovaně (2a).

Vysvětlivky značek (platí i pro obj. 1): 1 — povrchový humus; 2 — šedá výplň; 3 — tmavošedá výplň; 4 — tmavošedá výplň s uhlíky a mazanicí; 5 — sytě černá výplň s uhlíky; 6 — kameny. Význam písmen: a — úroveň současného povrchu; b — úroveň podloží; x — okraj výkopu v r. 1987 a 1989; p, q — jamky/výhny s železnou struskou zapuštěné do výplně obj. 210; r — nakupení zlomků pražnice; čárka s číslem 155,00 označuje nadmořskou výšku.

Obr. 5. Břeclav-Pohansko. Řemeslnický areál. Obj. 210. Železné kovadlinky (1,2), kladívko (3) a hrot (4), bronzová průvlečka — líc a rub (5), železný nůž a další fragmenty z nožů (6—9), kostěná ploténka z hřebene (10), železný kroužek (11) a přezky (12, 13), kamenné brousky (14, 15), železná úchytky (16), skobky (17, 18), zlomky obrouček z vědra (19, 20), šípka (21), fragment železného kroužkového brnění (22), kostěné šídlo (23) a proplétáčky (24—28), hliněný přeslen (29).

Obr. 6. Břeclav-Pohansko. Řemeslnický areál. Obj. 210. Rekonstruované nádoby a jejich fragmenty včetně žluté keramiky (4).

- Obr. 7. Břeclav-Pohansko. Řemeslnický areál. Obj. 210. Rekonstruované horní části nádob.
- Obr. 8. Břeclav-Pohansko. Řemeslnický areál. Obj. 210. Rekonstruované horní části nádob.
- Obr. 9. Břeclav-Pohansko. Řemeslnický areál. Obj. 210. Okraje velkých nádob.
- Obr. 10. Břeclav-Pohansko. Řemeslnický areál. Obj. 210. Zlomky talířů (3,4), nádob 5. skupiny (1, 8), hliněného závaží (10), stěp z hrnce typu 1b (12), fragmenty zdobené vpichy (7, 11, 13) a rýhami na vnitřní straně okraje (5, 6) aj.
- Obr. 11. Břeclav-Pohansko. Řemeslnický areál. Obj. 210. Rekonstrukce velké nádoby (1), stěpy s plastickými obvodovými lištami (10, 11) a různé druhy otisků na dnech (2—9)
- Obr. 12. Břeclav-Pohansko. Řemeslnický areál. Přehled okrajové profilace keramiky z obj. 1 a 210.